Пројекат финансира
Европска унија

Република Србија
Министарство
просвете и науке

ФУНКЦИОНАЛНО ОСНОВНО ОБРАЗОВАЊЕ ОДРАСЛИХ
ДРУГИ И ТРЕЋИ ЦИКЛУС

друга шанса

ОДГОВОРНО ЖИВЉЕЊЕ У ГРАЂАНСКОМ ДРУШТВУ

КАКО ЕФИКАСНО ПРЕДАВАТИ И УЧИТИ ПРЕДМЕТ ОДГОВОРНО ЖИВЉЕЊЕ У ГРАЂАНСКОМ ДРУШТВУ У ФУНКЦИОНАЛНОМ ОСНОВНОМ ОБРАЗОВАЊУ ОДРАСЛИХ

- водич за наставнике и полазнике -

Пројекат реализују:

GOPA WORLDWIDE CONSULTANTS

dvv international
Institut für Internationale Zusammenarbeit des Deutschen Volkshochschul-Verbandes

ОДГОВОРНО ЖИВЉЕЊЕ У ГРАЂАНСКОМ ДРУШТВУ
Водич за наставнике и полазнике
други и трећи циклус

ИЗДАВАЧ
Пројекат „Друга шанса“- Развој система функционалног основног образовања одраслих у Србији који реализује ГОПА Консалтантс (GOPA Consultants)

УРЕДНИК
Проф. др Снежана Медић

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК
Љиљана Вдовић

ШТАМПА
DIA- ART d.o.o.

Ова публикација је израђена уз подршку Европске уније. Садржај ове публикације је искључива одговорност ГОПА Консалтантс (GOPA Consultants) и ни на који начин не одражава ставове Европске уније.

ПРЕДГОВОР

Ова публикација је један од резултата активности на пројекту *Друга шанса – развој система функционалног основног образовања одраслих* који се у образовном систему Србије реализује уз финансијску подршку Европске уније.

Функционално основно образовање одраслих (ФООО) представља у много чему значајну новину у образовном систему Србије и по први пут је системски постављено за потребе образовања одраслих. Функционално основно образовање је изискивало израду новог образовног програма, заснованог на исходима наставе и учења и усмереног ка развоју и успостављању оних компетенција које су одрасломе неопходне да би на одговарајући, лично користан и друштвено прихватљив начин и у разноврсним доменима, од личног и породичног, до радног и друштвеног, одговорио на захтеве на које свакодневно наилази и унапредио квалитет живота и у окружењу у коме живи и ради, и у свом приватном и породичном окружењу.

ФООО је намењено свим одраслим особама изнад 15 година старости који имају потребу да се описмене и стекну основно образовање. Програм ФООО остварује се у основним школама и школама за основно образовање одраслих у којима су школски тимови посебно обучени, у оквиру пројекта *Друга шанса*, за образовни рад са одраслима и имплементацију образовног програма ФООО. Образовни програм у школама остварује се у времену које највише погодује одраслим полазницима и излази у сусрет потребама одраслих да образовање ускладе са својим основним, личним, породичним и радним обавезама. ФООО траје укупно три школске године. У оквиру првог циклуса одрасли полазници завршавају програм који је еквивалентан програму прва четири разреда основне школе и стичу основе писмености. У другом циклусу (V и VI разред) одрасли стичу основе општег образовања. Трећи циклус (завршна година) односи се на завршетак основног образовања (VII и VIII разред) и обуку за одређене послове/занимања.

Наставни план и програм, иако развијен по моделу формалног основног образовања, функционално је прилагођен одраслим полазницима. Садржаји 12 предмета и 2 модула блиско су повезани са икуством, потребама и интересовањима одраслих.

За потребе ФООО посебно је креиран материјал за наставу и учење за сваки предмет и модул као пратећа подршка остваривању наставног програма. Поднаслов ове публикације показује да је она намењена и наставницима који изводе наставу у оквиру програма функционалног основног образовања одраслих и самим полазницима овог програма. Наставницима је намењена као подршка да што ефикасније и квалитетније, сагласно захтевима функционалног основног образовања, организују, планирају, усмеравају и изводе наставни процес, уз пуну сарадњу и учешће полазника. Полазницима је намењена као извор неопходних и значајних информација, али и подстицаја на активно учешће не само у настави функционалног образовања и у процесу учења, већ и преношењем и коришћењем стечених знања и компетенција, у свакодневној, широј животној и радној средини. Шира друштвена и радна средина с разлогом очекују да полазници програма функционалног основног образовања одраслих дају конструктиван и ваљан допринос.

Водич за успешну и квалитетну наставу и учење у функционалном основном образовању одраслих израђен је за сваки наставни предмет и модул у првом циклусу. За сваки предмет и модул који су укључени у образовни програм у другом и трећем циклусу функционалног основног образовања водичи обухватају наставни и образовни програм оба ова циклуса.

Сваки водич садржи осврт на главне елементе образовног програма - опште исходе, исходе наставе одређеног предмета (модула), програмске теме и обавезне садржаје и смернице, предлоге, упутства и налоге за реализацију наставе. Сваки водич садржи и различите материјале за полазнике. Сагласно томе, сваки појединачни водич је састављен од неколико целина.

Водич за наставника и полазника треба да послужи и бољем разумевању процеса образовања одраслих и квалитеној реализацији образовног програма и ефикасном и квалитетном процесу учења.

У водичу су коришћене следеће ознаке:

 – штампани материјал за рад полазника; налази се и на CD- у у фолдеру I; носи ознаку слова T, редног броја теме и броја прилога;

 – фолдер II на CD-у: материјал као подршка за рад наставника; носи ознаку слова T, редног броја теме и броја прилога;

 – кључне речи одштампане за полазника;

 – посебне напомене

 – корисни извори, линкови и литература за наставника и полазника; носе ознаку слова T и редног броја теме.

САДРЖАЈ

Увод..... 6

Циљ наставе и учења одговорног живљења у грађанском друштву..... 7

Општи исходи у ФООО и настава одговорног живљења у грађанском друштву..... 7

Исходи наставе и учења предмета Одговорно живљење у грађанском друштву..... 9

Преглед садржаја предмета..... 12

Тема 1. Грађанин, његова права и одговорности; насиље и мир у околини.....14

Тема 2. Информације у јавним средствима информисања..... 21

Тема 3. Функционисање републичке власти и локалне заједнице, грађанска иницијатива и активизам.....27

Тема 4. Европска унија и процес европских интеграција.....34

Тема 5. Животне вештине..... 40

Тема 6. Породица као систем.....45

Тема 7. Унапређивање квалитета породичног живота и родитељства..... 51

Тема 8. Здравствено образовање кроз животне вештине.....58

УВОД

Програм предмета Одговорно живљење у грађанском друштву и адекватни начини његове реализације пружају могућност полазнику да лакше разуме свет око себе и да сагледа и разуме самога себе у том свету, да увиди значај сопствене одговорности у побољшању свога живота и животног окружења.

Реализација програма доприноси мењању позиције одрасле особе у контексту друштвених промена – од позиције пасивног и „немоћног“ посматрача до позиције активног, компетентног и одговорног грађанина.

Основни принцип у одабиру садржаја предмета и начина његове реализације јесте функционализација. Садржаји су тако одабрани да буду директно у функцији припреме за одговорно живљење те су стога и груписани око основних улога, потреба и интересовања одраслог човека, око доминантних подручја свакодневног његовог живота: здравља, породице, локалне заједнице, грађанских права и активизма, интегративних друштвених процеса.

Припрема за обављање задатака из бројних личних и грађанских домена, односно припрема за одговорно живљење у грађанском друштву, подразумева подизање свести о степену личне одговорности, али и развијање низа практичних вештина које су нужне у свакодневном функционисању одрасле особе.

Структуру предмета чине две области, *Грађанско образовање* и *Одговорно живљење*, а свака од њих је у потпуности оријентисана на стицање знања и вештина применљивих/употребљивих у свакодневним животним ситуацијама – на шта посебно указују формулисани исходи. Стога се препоручује да у садржинској структури и реализацији програма значајно место имају примери и проблеми из личног и грађанског живота полазника које они сами делегирају. То омогућава практичну употребљивост модела решавања делегираног проблема, било да су из домена здравља и породице, или из области грађанских права, иницијатива, активизма и осталих домена свакодневног живота. Окосницу области одговорно живљење чине животне вештине које представљају способност за адаптибилно и позитивно понашање које омогућава полазнику да се ефикасно носи са изазовима и захтевима свакодневног живота.

Животне вештине су психосоцијалне компетенције које људима помажу да донесу одлуке на основу информација, да критички и креативно размишљају, да решавају проблеме, ефикасно комуницирају, изграђују односе са другима, саосећају са другима и управљају својим животима на здрав и продуктиван начин.

Компетенције за одговорно живљење у грађанском друштву интегришу бројне елементе других компетенција на које је усмерен програм функционалног основног образовања одраслих и стога омогућавају побољшање квалитета живота полазника.

ЦИЉ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ПРЕДМЕТА

Циљ наставе предмета одговорно живљење у грађанском друштву је стицање знања, вештина, ставова и вредности за одговоран, компетентан, квалитетан и активан живот и рад у грађанском друштву на принципима толеранције и поштовања људских права и слобода.

Циљ наставе предмета је директна подршка и оснаживање одраслих да са маргина друштва, на које су доспели због необразованости и незапослености, превазиђу баријере и укључе се у живот који нуди демократско друштво и у коме ће бити способни да остварују своја права и испуњавају своје грађанске одговорности, заступају и штите своје интересе и интересе своје породице и деце, своје локалне заједнице и друштва у целини. Правда, слобода, поштење и лична одговорност нуде се као вредносни оквир за стабилизацију личног и социјалног идентитета и јачање самоштовања.

ОПШТИ ИСХОДИ ФООО И НАСТАВА ПРЕДМЕТА

Одговорно живљење у грађанском друштву је предмет чији су исходи и начини остваривања садржаја директно и индиректно усмерени на остваривање општих исхода, тј. међупредметних компетенција.

Интегрисање знања у ФООО и њихово здружено дејство, подразумева да остваривање исхода различитих предмета управо чини суштину подршке развоју грађанског понашања у демократском друштву и одговорног понашања одраслог у његовим свакодневним различитим животним улогама. Са друге стране, исходи програма овог предмета директно граде кључне аспекте неких општих исхода, тј. међупредметних компетенција.

Предмет Одговорно живљење у грађанском друштву учествује директно или индиректно у остваривању свих општих исхода/међупредметних компетенција, али у неким од њих он је од кључног значаја.

Језичка писменост
У остваривању језичке писмености која подразумева различите комуникацијске вештине у писаном и усменом облику, на матерњем и страном језику, овај предмет учествује на два начина. Он развија посебне форме комуникацијског обрасца кроз област животних вештина која обухвата разумевање карактеристика различитих врста комуникације, вештине ненасилне комуникације и стратегије ненасилног решавања конфликата.

На индиректном плану, садржаји овог предмета који се односе на развијање одговорности одраслог за себе, своју породицу, однос према здрављу, оспособљавање за остваривање грађанских права и одговорности, активизам у друштвеном животу, адекватно долажење до информација и њихово вредновање, оспособљавају полазника за изражавање и тумачење идеја, сопственог мишљења, исказивање осећања и ставова у различитим личним, друштвеним, радним и културним ситуацијама. Коришћењем различитих образаца за рад као наставни материјал (формулари, различите картице, упитници и сл.) ниво функционалне писмености се значајно унапређује.

Математичка писменост и Научна писменост
Одговорност за понашање сваког појединца као грађанина заснива се на познавању и разумевању природних феномена и сагледавању последица људског понашања и активности на промене које се дешавају. Остваривање исхода овог предмета подразумева заснованост

понашања, поступака, мишљења и ставова на чињеницама које обезбеђују садржаји различитих наука заступљени у програму. Стављајући их у функцију контекста за који или о коме се доносе одлуке, предузима акција, организује рад или предузима нека активност, функционализују се знања усвојена у различитим научним областима и подиже ниво математичке и научне писмености.

Примери како овај предмет функционализује знање из других области и доприноси изградњи међупредметних компетенција су: одговорно предузимање мера за заштиту здравља породице, одговорно располагање финансијским ресурсима за остваривање неке личне или породичне потребе и куповина штампе и/или књига ради информисања или учења.

Дигитална писменост
Извори за садржаје који воде ка остваривању компетенција у овом предмету најчешће су директно преузимање и коришћење информација доступних у различитим медијима, посебно интернету.

Управљање сопственим учењем
Уводећи одраслог у свет грађанске одговорности и одговорности за квалитет свакодневног живота, исходи овог предмета доприносе мотивисању одраслог да заузме проактивни животни став. Базирајући га на стеченом знању, развијеним вештинама и реформулисаним ставовима и вредностима, одрасли разуме важност учења које му је донело добит, прихвата вредност знања које учествује у његовом понашању и мотивисан је да процес учења даље настави.

Решавање проблема
Ова предметна област је својим исходима посебно усмерена ка развоју способности за препознавање животних проблема и њихово разумевање. Сви општи исходи оспособљавају полазника да кроз различите приступе решава различите проблеме. Сви предметни исходи усмерени су на то да полазник прво уочи проблем, а онда процењује које је решење најбоље и настоји да га примени. Кроз овај предмет полазник стиче практичне вештине за суочавање и разрешавање проблема насталих у животној ситуацији у којој се налази и оспособљен је да предузме одговарајућу акцију.

Социјалне интеракције и сарадња са другима и Културна свест, мултикултуралност и креативност
Исходи овог предмета директно граде социјалне компетенције одраслих с обзиром да се односе на подручје личне, породичне, међуљудске и међукултурне компетентности. Садржаји теме везани за европске интеграције и предности и ризике које оне доносе друштву, директно су усмерени на развој и очување личног, националног, етничког, културног и верског идентитета уз истовремени развој потребног степена толеранције на различитост и поштовање права и интереса других. Упућеност на вештине ненасилне комуникације и решавање конфликата , води ка ставовима и понашању који се супротстављају насиљу и злоупотребама над људима, а посебно децом.

Грађанска одговорност у/за демократију
Грађанску одговорност за демократију директно граде сви исходи овог предмета и основни инструмент овог наставног плана и програма за остваривање овог исхода управо је овај предмет са свим својим исходима – предметним компетенцијама.

Здравствене компетенције и Еколошке компетенције
Право на здравље, очување сопственог и породичног здравља и здравља деце посебно,

одговорност за адекватну превенцију здравља као и лечење, јесте област живота посебно угрожена код ниско образованих становника, каква је управо популација наших полазника. Исходи свих предмета директно се усмеравају ка остваривању ове компетенције и сваки са свог аспекта оспособљава полазника да разуме важност одговорности појединца за сопствено здравље и јасно разумевање шта све здравље у данашњем смислу речи подразумева и значи. У структури исхода овог предмета посебно место заузима област здравља и развој вештина потребних за одговарајући однос према заштити здравља.
Начин на који се појединац оспособљава да се одговорно понаша према сопственом здрављу и здрављу других, оспособљава се исходима различитих предмета да брине о „здрављу“ околине у којој живи, користи трансферну моћ различитих знања из различитих области предмета за уградњу компетенција одговорног грађанина који у остваривању својих права и одговорности не повређује права других, па ни права да сутрашње генерације живе у здравом природном и друштвеном окружењу.

Иницијативност и предузетништво
Наставни план и програм за функционално основно образовање одраслих садржи предмет заступљен у сва три образовна циклуса чији су општи исходи – предметне компетенције управо иницијативност и предузетништво. Али, оснаживање полазника да се оспособи и предузме иницијативу за побољшање квалитета услова живота и рада била је заједничка идеја водиља дефинисања исхода свих предмета која је навела креаторе овог наставног плана и програма да се посебно посвете овом питању.
Функционализација знања и учења у овом програму управо подразумева да полазник разуме појаве у природном и друштвеном свету које се око њега дешавају, разуме међузависност свог понашања и тих појава, разуме на које појаве може да утиче, а различите предметне компетенције су одговор на питање како на те појаве може и треба да утиче. Иницијативност и предузетништво не могу проистећи из незнања, али ни из знања које не оснажује полазника да предузме акцију. Предмет Одговорно живљење у грађанском друштву посебно оснажује полазнике за иницијативност и предузимљивост у решавању личних, породичних, микро и макро социјалних питања у области права и одговорности, информисања, грађанског ангажовања и европских интеграција.

ИСХОДИ НАСТАВЕ И УЧЕЊА ПРЕДМЕТА ОДГОВОРНО ЖИВЉЕЊЕ У ГРАЂАНСКОМ ДРУШТВУ

С обзиром да предмет *Одговорно живљење у грађанском друштву* захвата различите домене свакодневног живота и потреба људи, у њему су окупљени различити и разнородни садржаји, те му је и композиција сложена и сачињена од различитих елемената и сегмената. Овај предмет обухвата теме које захватају широк распон, од права и одговорности грађанина, као актера у локалном и ширем друштвеном окружењу, преко оних које се односе на животне вештине потребне у различитим видовима комуникације и социјалне интеракције, до оних које су од посебног значаја за очување и унапређивање, личног и породичног живота.
Међутим, управо због тога што су формулисани на основу стварних активности које одрасли људи предузимају у реалним животним ситуацијама у настојању да реше свакодневне проблеме на које наилазе и потреба које у том погледу имају, исходи овог предмета се лако и природно повезују са његовим главним темама и садржајима, чак иако у наставном програму та повезаност на први поглед можда није сасвим видљива. Захваљујући томе, наставнику ће бити релативно лако да у настави функционално везује обавезне садржаје предмета за његове очекиване исходе, као и да прати и подржава полазнике у процесу напредовања ка њиховом остваривању.

Са друге стране, исходи су формулисани и тако да их је релативно лако и једноставно међусобно укрштати и допуњавати не само унутар једне, већ и између више различитих тематских целина. Ово значи да се исходи, који ће допринети да из пасивне позиције трпљења и подношења животних притисака и недаћа, полазник постепено, као компетентнији и одговорнији грађанин, заузме за активнији приступ и став, могу остваривати како ослањањем на садржаје једне, тако и на садржаје који припадају различитим темама.
Најзад, за све области обухваћене програмом исходи су дефинисани тако да се може очекивати да се кроз наставу остваре и да их постигну сви полазници, без обзира на разлике у њиховом животном искуству, интересовањима, постојећим знањима, породичној ситуацији, радним и образовним амбицијама и стремљењима. Сви дефинисани исходи готово непосредно доприносе укупном унапређивању компетенција полазника, које непсредно утичу и на квалитет живота, у разноврсним аспектима и доменима. Стога су исходи и обавезни садржаји наставног програма у овом предмету динамично међусобно повезани, условљени и ослоњени једни на друге.

Наставом у оквиру теме **Грађанин, његова права и одговорности; насиље и мир у околини** граде се основни исходи који полазника оспособљавају за адекватно и социјално прихватљиво поступање у ширем и ужем окружењу, тако што полазник:

- **препознаје и у свом се понашању руководи правима и одговорностима одраслог грађанина;**
- **конструктивно учествује у спречавању насиља, предрасуда, дискриминације, нетолерантности у породичном, микро и макро окружењу.**

Исходи који се односе на другу тематску целину **Информације у јавним средствима информисања** оспособљавају полазника да:

- **разликује јавне и приватне информације и одговорно их користи у јавној и приватној комуникацији;**
- **разликује изворе информација и вреднује их с обзиром на врсту и поузданост.**

Исходи везани за прву и другу тему су међусобно испреплетени. Тешко се може замислити да је неко кадар да се нпр. у погледу својих права и одговорности понаша као одговоран одрасли, ако није у стању да разуме информације које се односе на та права и обавезе.
Слично је и са исходима везаним за трећу тематску целину, која се односи на **Функционисање републичке власти и локалне заједнице, грађанску иницијативу и активизам,** који полазнику омогућавају да:

- **препознаје структуру републичке и локалне власти, схвата значај коришћења свог бирачког права;**
- **схвата своју грађанску улогу и значај своје активности и активности разноврсних удружења грађана за побољшање живота локалне заједнице;**

Виши ниво грађанске и личне одговорности подразумева и виши ниво иницијативе и активизма, а ни једно од њих не може без одговарајућег избора, разумевања и коришћења информација.

Исходи који се граде у претходно поменуте три теме имају свој јасан израз и у четвртој тематској целини која се односи на **Европску унију и процес европских интеграција** који ће полазнику омогућити да:

- **познаје основне карактеристике Европске уније и разуме значај процеса европских интеграција;**
- **познаје вредности на којима почива Европска унија и њихов значај за развој друштва;**

Исходи у тематским целинама: **Животне вештине, Породица као систем, Унапређење квалитета породичног живота и родитељства и Здравствено образовање кроз животне вештине** усмерене су пре свега на породични и лични контекст одраслог јер му омогућавају да:

- **располаже вештинама интерперсоналне комуникације – препознаје ситуације у којима се користи формална/неформална комуникација и њихова основна правила;**
- **препознаје значај и поседује стратегије ненасилног решавања конфликата уз препознавање основних баријера у комуникацији;**
- **препознаје породицу као систем зависан од окружења и променљив у различитим фазама породичног развоја;**
- **препознаје повезаност брачних и родитељских улога у породичном функционисању;**
- **препознаје како је задовољавање потреба деце начин васпитања, пружање подршке учењу, образовању, одрастању и осамостаљивању;**
- **препознаје различите васпитне стилове и њихове последице на дечији развој;**
- **препознаје основне типове родитељског ауторитета и њихов утицај на однос родитељ-дете;**
- **препознаје и примењује основне принципе здравог начина живота и заштите здравља;**
- **схвата значај заштите сексуалног и репродуктивног здравља и познаје основне принципе њиховог очувања;**
- **познаје различите начине преношења и заштите од полнопреносивих инфекција и ХИВ/АИДС-а;**
- **препознаје значај превенције злоупотребе психоактивних супстанци (дуван, алкохол, дрога) и зна последице коришћења истих.**

Иако имају јасно назначену породичну и приватну димензију, сви исходи везани за последње четири теме су испреплетени не само међусобно, већ и са исходима прве четири наведене теме, јер само одговоран и на вредностима и знањима заснован однос уважавања и поштовања себе и својих блиских, ствара предуслове за уважавање, поштовање и одговоран однос према другима и конструктивно усмерену активност у ужем и ширем друштвеном окружењу.

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА ПРЕДМЕТА

Предмет *Одговорно живљење у грађанском друштву* интегрише знања потребна одраслом за различите животне улоге. Та знања су организована у две области, *Грађанско васпитање и Одговорно живљење*, у оквиру којих се налази 8 тема.

Табеларни приказ тема у области Грађанско образовање			
Тема 1. Грађанин, његова права и одговорности; Насиље и мир у околини	Тема 2. Информације у јавним средствима информисања	Тема 3. Функционисање републичке власти и локалне заједнице, грађанска иницијатива и активизам	Тема 4. Европска унија и процес европских интеграција

Табеларни приказ тема у области Одговорно живљење			
Тема 5. Животне вештине	Тема 6. Породица као систем	Тема 7. Унапређење квалитета породичног живота и родитељства	Тема 8. Здравствено образовање кроз животне вештине

Садржаји предмета Одговорно живљење у грађанском друштву груписани су око основних улога, потреба и интересовања одраслог човека, око подручја његовог живота: здравља, породице и породичног функционисања, локалне заједнице, грађанских права и активизма, интегративних друштвених процеса, социјалног и радног окружења. Припрема за одговорно обављање задатака из бројних животних, личних и грађанских домена, за одговорно живљење у грађанском друштву, подразумева подизање свести о степену личне одговорности и цео низ практичних вештина које су нужне за свакодневно функционисање одраслог човека.

Одговорно понашање одраслих људи заснива се на познавању како људских и грађанских права, тако и одговорностима које из њих проистичу. Садржаји понуђени у оквиру ове теме омогућавају одраслом да разуме начине и могућности остваривања својих права као и начине и поступке заштите и остваривања права деце. Подршка за остваривање сопствених права носи и поруку о одговорности за поштовање права других и увиде у последице њиховог кршења и занемаривања које воде стереотипима, предрасудама, нетолеранцији и насиљу.

Одговорно понашање одраслих подразумева и критички приступ и коришћење информација на ваљан и поуздан начин, препознавање вредности информација и њених извора и њихово одговорно коришћење у обављању свих животних улога.

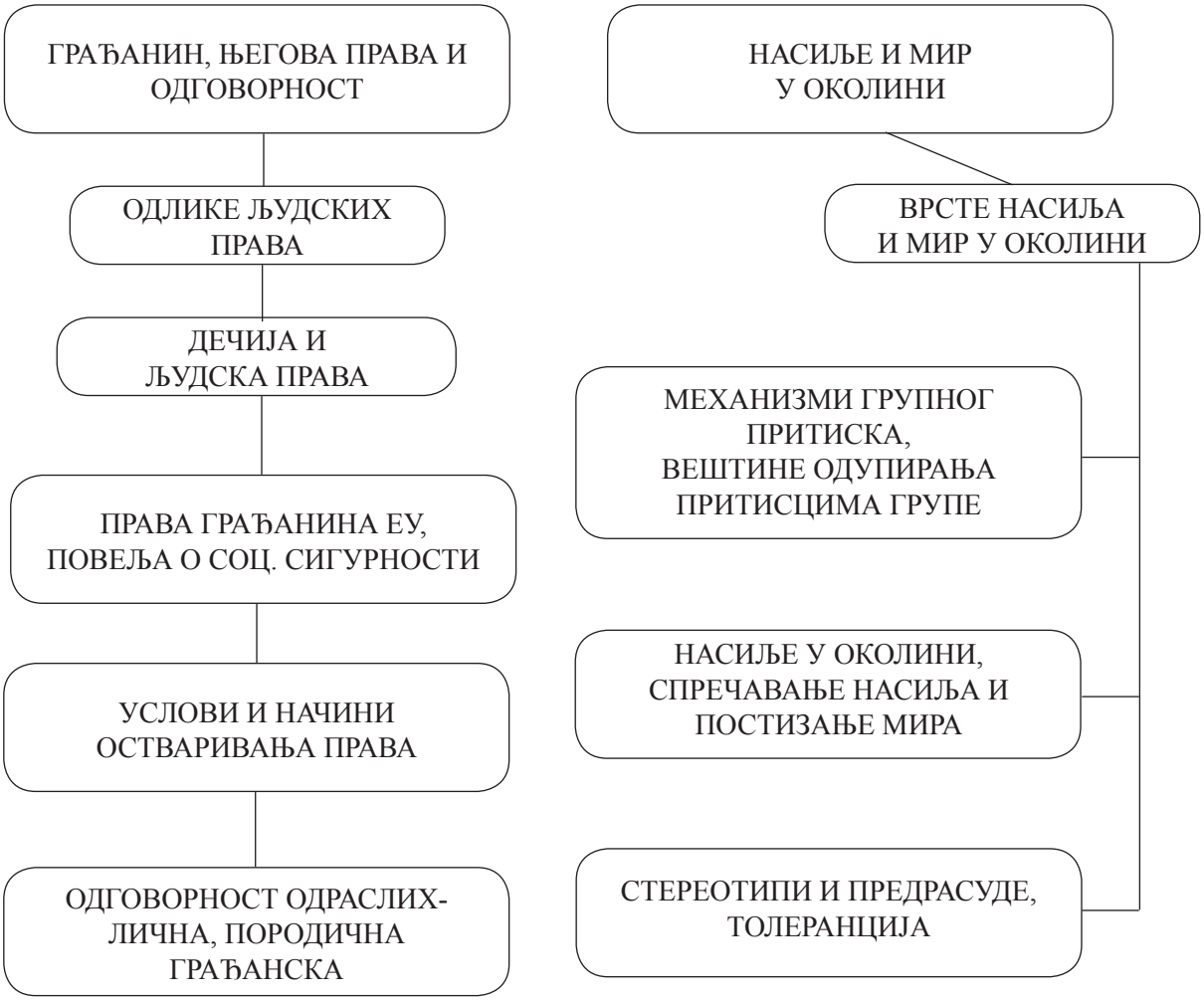
Упознавање са начинима функционисања републичке и локалне власти и улогом грађанских иницијатива у животу локалне заједнице, основа су за прихватање сопствених иницијатива и активизма за побољшање живота у локалном окружењу. Одговорно понашање одраслог грађанина подразумева познавање функционисања локалне власти. Садржаји у оквиру ове теме подржавају одраслог да кроз грађанске иницијативе побољша услове живота у локалној заједници.
Правилне процене о разлозима, предностима и ризицима интеграционих европских процеса

могу се заснивати на познавању начина функционисања главних институција ЕУ, основних докумената и декларација.
Одговорном грађанину је потребан низ практичних животних вештина, међу којима се истичу вештине успешне комуникације и адекватног, конструктивног решавања конфликата са другима. Садржаји понуђени у оквиру теме Животне вештине, омогућавају развијање наведених вештина код одраслих полазника.

Низ улога одраслог у оквиру породичног окружења, захтевају одговорно понашање одраслог, а садржаји у оквиру ове теме омогућавају унапређење квалитета породичног живота и родитељства, пружајући му подршку у њиховом успешном остварењу.
Бити одговоран грађанин, значи и бити одговоран према себи, свом здрављу, здрављу своје породице и друштва. У оквиру теме која се бави здравственим образовањем понуђени су садржаји који оснажују одраслог да препозна ризике за здравље и предузме низ практичних вештина којима ће утицати на превенцију различитих болести и очување свог здравља и здравља околине.

ТЕМА 1: ГРАЂАНИН, ЊЕГОВА ПРАВА И ОДГОВОРНОСТИ, НАСИЉЕ И МИР У ОКОЛИНИ

Тема обједињује две подједнако значајне групе садржаја за развијање социјалних и грађанских компетенција одраслих: права и одговорности грађана и препознавање насиља и дискриминације као последице кршења права.
Структура садржаја у оквиру теме обезбеђује остваривање два исхода.
Садржаји у оквиру права и одговорности грађана одабрани су тако да полазници буду способни да се у свом понашању руководе правима и одговорностима одраслог грађанина. У оквиру области насиље и мир у околини садржаји треба да допринесу конструктивном учествовању одраслих у спречавању насиља, предрасуда, дискриминације и нетолерантности у породичном, микро и макро окружењу.

За обраду садржаја ове теме планирано је 12 + 2 часова. Препоручује се да буду реализовани у два блока. Први блок треба да се односи на права и одговорности одраслих, а други на насиље и мир у околини.

ГРАЂАНИН, ЊЕГОВА ПРАВА И ОДГОВОРНОСТ

ЉУДСКА ПРАВА

„Сви људи рођени су слободни, са једнаким достојанством и правима“ - члан 1 Опште повеље о људским правима

Одлике људских права

Припрему разговора о правима са полазницима започети општим ставом да у свакодневном животу уживамо људска права, али у многобројним ситуацијама неко наше људско право може бити угрожено или повређено. Окачи се раније припремљен папир са мотом и објасни да то значи да сви ми од момента нашег рођења поседујемо одређена права која се називају људским правима. Људска права су загарантована сваком човеку на основу његовог постојања као човека и она су неотуђива, што значи, не могу никоме бити одузета. **Људска права не зависе од државе (она их не прописује нити одобрава, већ их људско биће има самим тим што је људско биће).** Држава је дужна да их штити и гарантује.

Поставља се питање учесницима: „Која све људска и грађанска права знате?“
Одговори се пописују на табли, наставник упознаје полазнике са појмом људских права и основном поделом права на: лична (Л), политичка (П), економско социјална (С), здравствена (З), културна (К) и права припадника националних мањина (НМ).

Наставник маркира одговоре на табли сврставајући пописана права у горе наведене групе и од полазника се захтева да допуне листу појединих група права. Током рада наставник се руководи препорученим током дискусије.

Одлике људских права урадити кроз интеграцију пређених садржаја и проверити разумевање полазника о значењу основних

Препоручени ток дискусије

У оквиру личних права (Л) посебно проверити разумевање права на једнакост и равноправност и лично достојанство; политичких (П) бирачко право и слобода удруживања; економско социјалних (С) правима право на социјалну сигурност грађана и начин њиховог остваривања; здравствених (З) заштита здравља; културних (К) разумевање и остваривање права на образовање за себе и остале чланове породице; права припадника националних мањина (НМ) разложити на индивидуална и колективна и посебно проверити разумевање права на недискриминацију по основу припадности мањинској групи.

I T1.1.

Зашто су људска права неотуђива?
Зашто су људска права универзална?
Зашто су људска права недељива?

I T1. 2.

Зашто је потребно познавати права деце?
Зашто је неопходно да се права деце посебно издвоје, нагласе и штите?
(рањивост деце и дисбаланс моћи)
На који начин одрасли треба да пруже подршку остваривању права деце?

одлика људских права. Полазнике поделити у три групе и свака треба да пружи одговор о једној одлици људских права.

Људска и дечија права

Полазнике упознати са дечијим правима, повезаности дечијих и људских права и улогом одраслих у остваривању и заштити права деце. Упознати полазнике са правима деце дефинисаним у *Конвенцији УН о правима детета*.

 II Т1.1. – *Конвенција УН о правима детета*

У оквиру одговора полазника посебно размотрити улогу и одговорност одраслих у остваривању права деце на образовање, здравље, заштиту од насиља , занемаривања и експлоатације и право на партиципацију у доношењу одлука које се односе на њега.

Наставник полазнике уводи у завршну активност чији је циљ повећање осетљивости за права деце и препознавање угрожености права деце у њиховој околини. Активност се реализује кроз групни рад. Свака група обрађује једно од кључних права деце (право на образовање, право на здравље, право на заштиту од насиља и право на партиципацију), анализирајући понашање одраслих које доводи до његовог угрожавања.

Све групе извештавају о опису понашања одраслих које су идентификовали као угрожавајућа за права детета.

Група се позива да размотри које од ових права деце се најчешће крши у њиховој средини.

Права грађанина - ЕУ Повеља о социјалној сигурности

Познавање права на социјалну сигурност и начине како да се она остваре може допринети порасту самопоуздања полазника и оснажити их за преузимање иницијативе за проактивно деловање и преузимање одговорности за животну ситуацију на себе. Полазници се упознају са значењем и садржајем права из ове области. Разумевање појма социјалне сигурности и остваривање права на социјалну сигурност, размотрити у следећим областима права (а, б, в, г, д)

 I Т1.3.

а) Право на рад и права из радног односа

„Свако има право на рад“ – Устав РС
Сваком је под једнаким условима доступно свако радно место
Забрана принудног рада
Право на штрајк
Право на одговарајућу зараду
Право наматеријално обезбеђење за време привремене незапослености
Право на ограничено радно време (40 часова недељно, дневни, недељн и годишњи одмор,
Право на заштиту на раду (посебна заштита жена, особа са инвалидитетом и омладине)
Право на одговарајуће услове рада

б) Право на пензију

Лична пензија
Породична пензија
Инвалидска пензија

в) Право на образовање

Право сваког лица на образовање прокламовано је чланом 71. Устава Републике Србије.
Право на бесплатно основно образовање и васпитање ученика и одрасли
Право на бесплатно средње образовање редовних и ванредних ученика под једнаким условима
Право на избор школе
Право на образовање на свом језику
Право на заштиту података о личности
Право на јавну исправу

г) Социјална заштита и заштита породице и деце

Услуге социјалне заштите: Услуге дневног збрињавања и подршке корисницима: *Клубови, Дневни боравак, Помоћ у кући, Сврашиште*

Услуге подршке за самосталан живот; Становање уз подршку; Персонална асистенција; Саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге

Услуге смештаја: *Домски смештај*, *Смештај у другу породицу*, *Прихватилиште*

Материјална подршка: Новчана социјална помоћ, Додатак за помоћ и негу другог лица, Право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица, Помоћ за оспособљавање за рад,

Други облици материјалне подршке

Заштита породице и деце

Основна права по Закону о финасијској подршци продици са децом

Накнада зараде за време породиљског одсуства, родитељски додатак, дечији додатак, накнада трошкова боравка у предшколској установи

д) Здравствена права

Устав РС утврђује да свако има право на заштиту здравља

Право на заштиту здравља

Право на бесплатну основну здравствену заштиту деца, трудница и старих лица

Право на заштиту животне средине

Заштита природе за будуће генерације

Контрола коришћења природних добара

Забрана пушења на јавном месту

Препоручује се наставницима да приликом обраде ових садржаја полазницима као саговорнике обезбеде представнике одговарајућих институција у локалној заједници које су надлежне за остваривање ових права[1]. Посебно се очекује припрема и укључивање андрагошког асистента у обраду садржаја који се односе на права као и начине њиховог остваривања.

Услови и начини остваривања права

Упознавање са правима којима се гарантује социјална сигурност остваривање се кроз пројекцију личне животне ситуације у области социјалне сигурности и трагање за решењима у оквирима одговарајућих нормативних докумената.

II Т1.2. – *Право на социјалну заштиту и заштиту породице и деце* - резиме из Закона

Радионица: **Група за самопомоћ**

Од полазника се тражи да са леве стране картице А наведе све чланове породичног домаћинства и да размотри сва наведена права са десне стране. Затим је потребно да нацрта стрелице од сваког члана породице ка праву које одређени члан остварује. Полазник треба посебно да извуче стрелице црвеном бојом од члана породице ка праву за које претпоставља да би тај члан породице имао услове да оствари, а не остварује га.

1. За реализацију ових садржаја може се користити додатни фонд часова назначен у наставном плану (+5) за укључивање социјалних партнера у реализацију наставног програма.

I Т1.4. – картица А

ПРАВА КОЈА СЕ ОСТВАРУЈУ У МОЈОЈ ПОРОДИЦИ	
Чланови породице-домаћинства	**Права**
1. _____	1. Право на рад и права из радног односа
2. _____	2. Право на пензију
3. _____	3. Услуге социјалне заштите
4. _____	4. Материјална подршка
5. _____	5. Заштита породице и деце
6. _____	6. Право на образовање
7. _____	7. Здравствена права
8. _____	

Анализа картице се ради у неколико корака:

- Прво представи своју картицу полазник који има најгушћу мрежу остварених права у својој породици. На основу објашњења полазника и наставника о оствареним правима, остали полазници допуњавају своју мрежу уколико су нешто изоставили.
- Анализирају се црвено маркирана права за које полазници претпостављају да би чланови њихових породица могли да остваре.
- Та могућа права се пописују на табли.
- Заједно са представницима надлежних институција (центар за социјални рад, одељење друштвених делатности општине, НСЗ, дом здравља, НВО и др.) и полазницима који су та права остварили разматра се испуњеност услова за остваривање ових права. Сваки полазник процењује сопствену ситуацију и маркира шта је релевантно за његову породицу. На сваком појединачном случају полазник даље ради са андрагошким асистентом.

Други део радионице односи се на упознавање полазника са процедуром за остваривање одређеног права, документацијом коју је потребно прибавити да би се оно остварило и надлежним институцијама које обезбеђују потребну документацију. На картици Б са леве стране налазе се називи докумената потребни за остваривање права на дечији додатак. Потребно је да полазници на десној страни картице упишу назив институције у којој могу добити потребан документ.

I Т1.5. – картица Б

Одговорност одраслих – лична, породична, грађанска

У оквиру ових садржаја неопходно је полазнике довести до увида о повезаности личних права са једне стране и одговорности за поштовање права заједнице или појединаца са друге стране, односно до разумевања да остваривање права може бити ограничено правом неког другог. Веза између права и обавеза тј. одговорности треба да буде очигледно успостављена. Од полазника се захтева да наведу примере директне повезаности права и одговорности на основу непосредног личног искуства. Циљ ове дискусије је разумевање полазника да неиспуњавања

личних обавеза и одговорности, непоштовање и кршење туђих права директно води у различите облике насиља.

Ово је уводна активност за другу област садржаја у оквиру Теме 1 – који се односи на насиље и мир у околини.

НАСИЉЕ И МИР У ОКОЛИНИ

Врсте насиља, насиље у околини и спречавање насиља

Да би полазници препознали присутност насиља у околини потребна је повећана осетљивост за препознавање насиља и недостатка толерантности на различитост других. То подразумева да је потребно код полазника истовремено активирати личне ресурсе у различитим доменима сазнавања и разумевања појава/појмова о којима је реч; предузимању одговарајућег понашања у личном и социјалном окружењу, на основу прихваћених демократских вредности и формираних ставова о потреби поштовања права и потреба других. Основни исход који треба остварити овом групом садржаја је способност и вештина супростављања прихватања неоправданих неједнакости међу људима које воде у дискриминацију засновану на полу, раси, религији, језику, социјалном статусу, узрасту и сл. (Наставнику се препоручује да за обраду ове теме користи Приручник за грађанско васпитање за први разред средње школе).

За упознавање са врстама насиља и препознавање насиља у околини препоручује се групни рад. Полазници се деле на 4 групе и свака прави листу о следећем:

Насиље о коме се најчешће пише у новинама	Насиље које се најчешће дешава у мојој околини	Насиље које је полазник доживео	Ко су насилници, а ко њихове жртве

На припремљеном паноу одговоре полазника наставник класификује према врстама насиља (физичко, емоционално, сексуално и занемаривање) објашњавајући њихово значење.

Механизми групног притиска и вештине одупирања притисцима групе

Претходна анализа и дискусија о врстама насиља и препознавања насиља у околини треба да обезбеди увид полазницима да је врло лако постати жртва насуља али и насилник. Разумевање да су патње жртве подједнако велике и погубне без обзира да ли их наноси појединац или група треба да доведе полазника до осећања да је појединац лично одговоран за насиље без обзира да ли насиље над другима неко врши сам или као члан групе. Лична одговорност за насиље не подразумева само невршење насиља над другима већ и борбу против насиља које се врши над другима.

Наставницима се препоручује да користећи игру улога полазници представе сцену насиља које препознају као најчешћи облик насиља у њиховој непосредној околини. Од полазника – посматрача се захтева да изнесу мишљење о томе.

Циљ ове игре улога је да полазници разумеју разлоге, узроке насилничког понашања и препознају осећања жртве и заједнички дођу до одговора како се насиље може спречити.

- Како се осећа жртва насиља?
- Зашто се насилник тако понаша (узрок)?
- Како би се то насиље могло спречити?

Стереотипи, предрасуде и толеранција

II Т1.3. – препоручена радионица за обраду ових садржаја

- **грађанин**– становник одређене државе који активно упражњава своја грађанска права и врши грађанске дужности. Сви људи који уживају овај статус имају иста права и дужности, слободе и ограничења, моћ и одговорност
- **људска права**– *Општа повеља о људским правима* - сви људи рођени су слободни, са једнаким достојанством и правима
- **грађанска одговорност**– поштујмо туђа права да би наша била поштована
- **стереотипи**– поједностављена претпоставка да сви чланови неке групе имају одређене карактеристике (најчешће негативне)
- **предрасуде**– неоснована негативна осећања и мишљење о некој групи или појединцу
- **дискриминација**– негативно мишљење и понашање према појединцу или групи засновано на стереотипима или предрасудама (може бити и позитивна)
- **трговина људима**– вид злоупотребе и злочин над људским бићем ради остваривања добити. Људима се тргује због присилне проституције, порнографије, присилног рада, лажног усвајања, лажног и присилног брака, трговине органима, вршења кривичних дела

Т1

- Радошин Рајовић, *Устав и права грађана*, Завод за уџбенике. и наставна средства, Београд, 2003
- *Конвенција УН о правима детета*; www.unicef.org/.../Konvencija_o_pravima_deteta_sa_fakultativnim_protokolima.pdf
- *Право на социјалну заштиту и заштиту породице и деце* – резиме из закона
- Галоња А. И Јовановић С. - *Заштита жртава и превенција трговине људима у Србији*, UNHCR, UNDOC, IOM, Београд, 2010
- www.ungiftserbia.org
- *Приручник за грађанско образовање за први разред средње школе*
- *Права на и из образовања*

Задаци за процену напредовања полазника као и за самоевалуацију укључени су у материјале за радионице.

Избор материјала, корисни извори и литература за полазника

Брошуре

- Изводи из *Закона о социјалној заштити* и *Закона о породици*
- *Запошљавање и миграције младих* – Информатор о правима
- Курс о социјалној укључености (on line) – www.inkluzijakurs.info

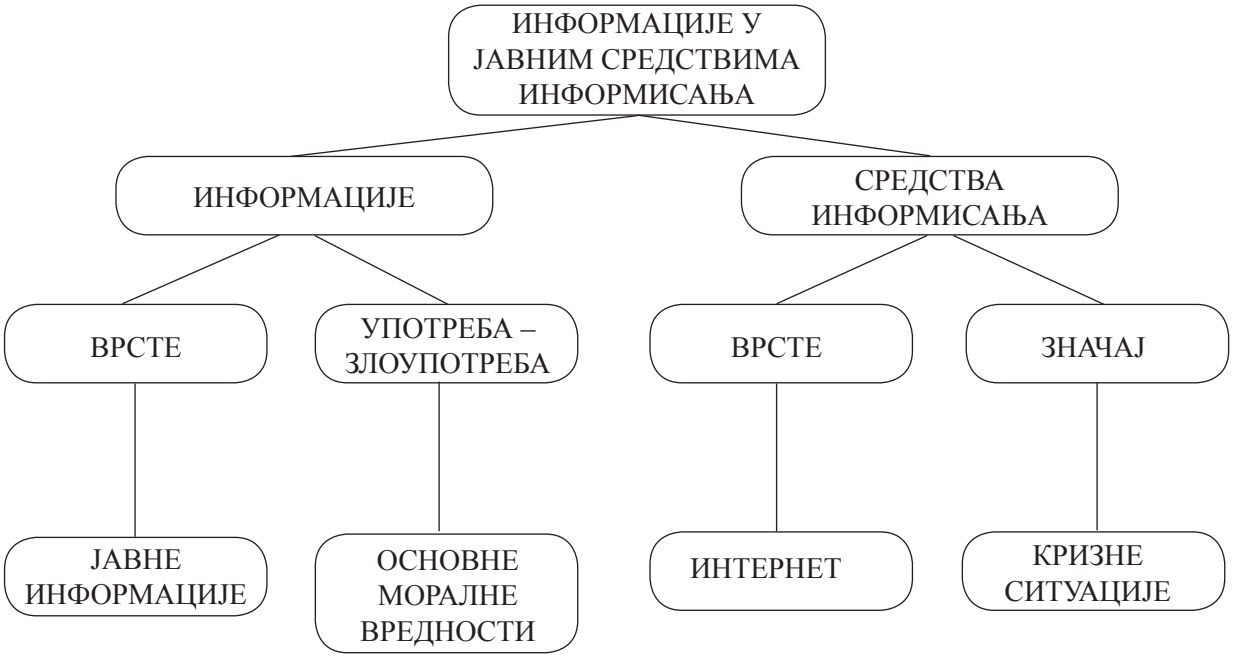

I Т1.1- 5 – питања за полазнике, право на социјалну сигурност и А и Б картице

II Т1.1- 3 – *Конвенција УН о правима детета*, резиме из *Закона о социјалној заштити*, заштити породица и деце и пример радионице о стереотипима и предрасудама

ТЕМА 2: ИНФОРМАЦИЈЕ У ЈАВНИМ СРЕДСТВИМА ИНФОРМИСАЊА

Ову тему чине садржаји груписани око две главне компоненте. Једна се односи на сам појам информације, посебно на појам јавне информације, а друга на средства информисања.
Из ког год угла да се приступи теми везаној за информације, јасно је да у том домену савремени човек има искуства и могућности, а онда и захтеве, обавезе, одговорности, па и искушења, која нису карактерисала ни једно доба у досадашњој историји човека и човечанства. Нека о томе речитије од било каквог описа, посведоче и следећи подаци:

- више информација је сакупљено у последњих 30 година, него у претходних 5000
- недељно издање једног светски познатог дневног листа објави више информација него што је човек који је живео у XVI веку могао да их сакупи током читавог живота
- у годинама између 1900. и 1950. укупно људско знање је постало двоструко веће. У годинама које су следиле, удвостручавало се на сваких 5 до 8 година.

У оквиру обраде ове теме најважније је да полазници овладају различитим могућим значењима израза јавне информације и да ову групацију информација одвоје од разних облика приватних информација, како би могли да, када год је то потребно, разликују гласине и трачеве од информација које им могу бити од помоћи у остваривању властитих права или започињању и образлагању својих иницијатива, било у личном, било у ширем интересу.
За полазника је такође важно да уочи да различите врсте и облици јавних информација могу да садрже, мање или више видљиве и препознатљиве, ставове и вредности који нису нужно у сагласности са основним моралним вредностима индивидуално и друштвено одговорног одраслог човека и његовим најбољим личним и друштвеним интересима.
Ово је важно посебно у ситуацијама када постоје одређена друштвена или лична оптерећења, пристисци и тешкоће, које полазника могу да доводе у стање незадовољства, напетости и забринутости, у којима може бити пријемчив за информације у којима није у првом реду прецизност и истинитост, већ управо неки вид уплива на расположења, ставове, посебно стања и осећања која се доживљавају као неповољна, непријатна и оптерећујућа. „Хранећи“ се таквим информацијама, људи постају све затвореније пред могућношћу да, макар у дужем периоду и постепено, побољшавају или разреше своју неповољну ситуацију.

У функционалном основном образовању, полазника треба подстицати да тражи, препознаје и користи оне информације које ће му омогућити да активира, примењује и ослања се на сва расположива и сврсисходна средства и према догађајима, проблемима и изазовима заузме активан и иницијативан став.
Такође је важно да је полазник кадар да се заштити од информација од којих може да има штету и као појединац и као припадник заједнице (стереотипи, предрасуде, разне врсте превара и обмана), као и да повуче основну разлику између информација које разумно упозоравају на неку реалну опасност или претњу, од оних којима је циљ стварање панике, застрашивање или у којима се манипулише страхом и забринутошћу, који често прате реалне проблеме са којима се људи суочавају.
Јасно је да у овом погледу нема апсолутне и сигурне заштите, али је веома важно да у току остваривања образовног програма овог предмета, полазници стекну основни увид у овај осетљиви проблем и елементарну самосталност у процењивању карактера и значења информација.
У зависности од тога са којим искуствима, знањима и ставовима су полазници ушли у овај програм, наставник ће прилагођавати, модификовати и разрађивати и приступ који је предложен и кораке у његовој реализацији. Наставник, наравно, може да користи и друге изворе и приступе за које процени да му могу бити од користи у наставном процесу, у подстицању полазника да активно граде своја знања, умења, ставове и вредности.

ПРИМЕР НАЧИНА ОБРАДЕ ТЕМЕ 2.

Овим предлогом начина обраде теме обухваћени су или дотакнути различити обавезни садржаји у оквиру теме: употреба и злоупотреба информација, основне моралне вредности у информисању, кризне ситуације и интернет.

Корак 1
Наставник започне кратак уводни разговор са полазницима о њиховом разумевању значења речи *информација*. Идеје које полазници износе бележе се тако да сви могу да их виде и коментаришу. Наставник усмерава разговор тако што наглашава да постоје различите врсте информација, заједно са полазницима групише изнете идеје по сродности или сличности и од полазника тражи да сами или уз помоћ, наведу у чему се састоје сличности и разлике међу групама идеја. Наставник може посебно да подвуче разлику између приватне и јавне информације, информације која се размењује и која свој прави смисао има у приватном кругу, од оне која је намењена ширем кругу или јавности. Ако је икако могуће, почетне идеје полазника, као и резултати разговора који је вођен, чувају се и изложени су на видном месту у учионици.

Основни материјал за наредне кораке: листићи на којима је исписан почетак недовршених реченица наведених у доњој табели. Наставник може да одштампа ову табелу на формату А4, у онолико примерака у колико група ће поделити полазнике. Групе треба да броје најмање 4 полазника, а њихов број зависи од величине одељења. Одштампану табелу исече по линијама које раздвајају започете тврдње. На овај начин добијено је више примерака сваке започете тврдње.

II Т2.1.

Табела са тврдњама

Према подацима Националне службе...	На такмичењу ученика средњих школа....	Једна осмочлана породица из Врања...
Динар у односу на евро...	Отворен нови вртић...	Цецини силикони...
У сукобу са провалницима...	Развели се Пера Баџа и...	Скраћена листа лекова...
У Тихом океану вулкан...	Просечна плата...	У Клиничком центру у Београду...
Букнула епидемија...	Најзад готов нови...	На филмском фестивалу...
Наша привреда...	Висок степен загађења...	Бесан пас уједо...
Велики народни оркестар РТС...	Број настрадалих у саобраћајним...	Преварени муж...
Поново очишћено корито реке..	Нема струје већ пет...	Наши спортисти...
Брачни пар Марић...	Пијани младићи...	Нови дечко Медене Ане...
Естрадна звезда...	Домови за старе...	Анализа намирница на пијаци ..
Нови модел аутомобила...	Организација младих еколога из ...	Велика снижења цена...

Корак 2

Наставник подели полазнике на неколико група. Наставник одабере једнак број започетих тврдњи које наговештавају ваљану информацију којој је место у јавним средствима информисања, и тврдњи које наговештавају јавно трачарење, препричавање догађаја из приватног окружења естрадних ликова или сензационализам, укупно онолико колико има полазника у једној групи. Свакој групи наставник подели листиће са истим тврдњама. Полазници добијају «своју тврдњу» случајним избором тј. извлачењем једног листића од оних који су намењени групи којој припада.

Задатак полазника је да на свом листићу испишу наставак започете тврдње тако да она представља информацију. Овај задатак полазници обављају индивидуално. Након што сви полазници доврше тврдњу, окупљају се у мање групе које чине сви који су имали задатак да доврше исту тврдњу. Полазници размењују информације које су начинили на основу започете тврдње и затим дискутују о сличностима и разликама у начину на који су то учинили. Наставник их подстиче да кажу зашто су тако завршили, да ли нечију другу завршену тврњу сматрају бољом од своје и зашто тако мисле.

Ова врста активности може да помогне да полазници боље разумеју процес настанка информација, као и разлике које настају због различитих тачака гледања или различитог начина разумевања једног истог почетног материјала. Наставник може додатно да инспирише полазнике и да појача ефекат тако што ће за неке тврдње које су полазници завршили на сличан начин, наћи потпуно неочекиван завршетак (нпр. Нови дечко Медене Ане *учествовао у акцији чишћења отпада око дечије болнице у свом граду*, уместо нечег очекиваног, као нпр. Нови дечко Медене Ане *поново претио њеном бившем мужу).*

Корак 3.

Полазници заједно изаберу по једну довршену тврдњу. Све усаглашене довршене тврдње исписане су на видљивом и приступачном месту. Наставник од полазника тражи да одаберу

тврдње: 1.којима је место у јавним средствима информисања, на радију, телевизији, новинама; 2: које су више за усмено и приватно преношење, него за јавна средства, 3. које би требало сасвим изоставити и прећутати.
Ову активност полазници могу да обављају подељени у три групе, од којих се свака бави само једним задатком 1-3, или тако да се свака од три групе бави сваким од задатака од 1-3, или тако да полазници раде самостално. Ово зависи од процене наставника о целисходности сваког од ових начина.
У оквиру групе, полазници усаглашавају индивидуалне изборе. Након што су тврдње «сортиране», наставник тражи да полазници образложе разлоге због којих је извршен такав избор. Полазници потом разговарају о учињеним групним или индивидуалним изборима. Након тога, уз помоћ наставника, закључују који садржаји и које врсте информација имају предност с обзиром на врсту медија и реалну ситуацију.
Наставник помаже да полазници формулишу аргументе за свој избор, усмерава дискусију која се води о резултатима рада било група, било појединаца, и сам учествује у дискусији и помаже полазницима да формулишу заједничке ставове, као и оне у којима се не слажу и разлоге за неслагање.
Ова активност помаже полазницима да ближе разумеју однос између информације и средства или медија јавног информисања, као и да се у својим ставовима усмере ка оним информацијама које су доиста битне са становишта животних интереса и унапређења животних прилика и медијима који преносе ту врсту информација.

Корак 4:
Понављајући поступак као у кораку 2, наставник међу незавршеним тврдњама из табеле које нису биле коришћене, одабере оне које полазници треба да заврше тако да као целовита вест служе: упозоравању, обавештавању, забави, застрашивању, претњи, превари, шали. Ову активност наставник може да планира, организује и води на исти начин као и претходне тј. може полазнике да подели у мање групе, да им да исте или различите задатке или може да их зада као индивидуални рад. Такође, наставник може да комбинује ове приступе, тако да један користи на једном броју тврдњи, а други и трећи на преосталим тврдњама.
Кроз ову активност полазници имају прилику да уоче и дискутују како се један садржај мења кад се појави у различитим контекстима и да закључују о последицама које ово може имати у јавном информисању. Наставник помаже полазницима да скрећући им пажњу на то да се у једној вести често не ради само о изношењу чињеница, већ да иза чињеница постоји и намера или потреба да се кроз њу укаже и на још нешто. Управо та намера често прави главну разлику између информације и дезинформације, обавештавања и обмањивања, информисања и манипулисања.

КРАТАК ПРЕГЛЕД И ПРЕПОРУКЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ОСТАЛИХ САДРЖАЈА У ТЕМИ 2

С обзиром да је најбољи начин да се процени вредност и карактер неке информације или вести покушај да се она било састави, било растави (што представља сложенији задатак), наставнику се препоручује да сличан поступак примени и на осталим садржајима у оквиру ове теме, који нису укључени у овај пример. Понуђену листу започетих тврдњи наставник може да допуни и измени на разне начине, укључујући и предлоге самих полазника.
У обради садржаја који се односе на средства информисања, наставник од полазника може да тражи да донесу по примерак штампаног медија који повремено или редовно прате и читају, или да разговарају о средствима информисања у које имају или немају поверење и да износе своје разлоге за то. Такође, наставник може да донесе различите примерке дневне или недељне штампе и да са полазницима разговара о томе који би од њих радо пратили и зашто. При

томе треба избегавати примере медија који су профилисани претежно према полу полазника (женске, спортске, аутомобилске и сл. ревије). У одељењу може да се прави ранг листа медија према популарности и ову листу наставник треба да има на уму кад настоји да постигне исходе који у себи садрже елементе ставова и вредности полазника.

Настава у оквиру ове теме може складно да се повеже са наставом многих других предмета. Могућност повезивања са наставом из предмета Дигитална писменост је нарочито јасно видљива. Два наставника могу у сарадњи полазницима да покажу разне могућности и начине манипулисања информација, посебно визуелним. Користећи *Photo shop* програм полазницима може бити демонстрирано како фотографија неког догађаја, предела или особе, може бити прилагођена шпотребама и намерама онога који је медијски користи. Наставници могу да организују кратку вежбу на којој би полазницима подељеним у одговарајуће групе показали неколико верзија исте фотографије и од њих затражили да опишу како разумеју шта фотографија приказује. Након што свака група формира такав опис, они се могу упоредити, а пред полазницима се свака од фотографија може демонтирати до свог првобитног облика, о чијем садржају и значењу такође може да се поведе разговор. На овај начин полазницима се врло уверљиво демонстрира не само какве су и колике могућности да се јавна слика о нечему или некоме гради и на непоузданим и неверодостојним елементима, колики је значај моралног интегритета медија и људског интегритета новинара и свих оних који раде у медијима и за њих, већ и колико је важно осањати се на информације које потичу из поузданих извора, правилно и одговорно одмерити и разумети смисао информације и користи је на одговарајући, морално и друштвено прихватљив начин.

- **информација**– значење које је пренето или примљено, обавештење
- **вест**– јасан, кратак, потпун и ТАЧАН одговор на питање КО, ШТА, ГДЕ, КАДА и ЗАШТО
- **дезинформација**– нетачан, непотпун или нејасан одговор на питање ко, шта, где, када и како тј. злонамерно, погрешно и лажно обавештавање
- **јавно информисање**– објављивање, изражавање и ширење информација, производња и емитовање програма на друштвено регулисан и прихватљив тј. на закону заснован начин
- **средство информисања**– сваки од могућих видова преношења и размене обавештења
- **жута штампа**– штампа која се не бави преношењем садржаја који су од општег интереса и вредности за појединца и друштво, већ преношењем у основи небитних садржаја, и то на поједностављен или неумерен начин (сензационализам) којим се подилази лошем укусу, ниским вредностима, незнању или предрасудама
- **медији**– најшире речено, средства преношења, а у савремено доба посебно се користе за средства преношења информација
- **средства масовних комуникација**– организовано и институционализовано преношење и размена обавештења, вести и сл. великом броју примаоца и то на различите начине
- **средства јавног информисања**– друштвено регулисан и друштвено прихваћен вид објављивања, размене и ширења вести, обавештења, идеја, погледа, података, анализа, истраживања и сл.
- **електронски медији**– средства обавештавања која не користе папир и штампарске машине, већ електромеханичку или електронску енергију (радио или телевизијске таласе, дигиталне мреже, мреже мобилне телефоније и сл.)
- **штампани медији**– средства информисања
- **медијска манипулација**– смишљен, систематски и контролисан поступак којим се, помоћу средстава комуникације, утиче да у стварима које су за њих врло битне, људи имају ставове, уверења и понашање које одговара манипулатору и његовим потребама, а да сами људи тога нису ни свесни

Кад год је могуће, резултате индивидуалног, а посебно групног рада полазника треба чувати и држати на видном и приступачном месту. Ово је један од добрих начина да сами полазници осете колико су напредовали, што је један од најбољих подстицаја за даље учење.

Не треба заборавити да је и манипулација врста информације:

Како је медијска манипулација суптилно и мање суптилно наметање идеја, мишљења, ставова и вредности, реклама и оглас се могу појавити и као информација, и као дезинформација и као манипулација

Не заборавите:

Извор информација је и књига.

Средства информисања могу бити и средства учења. Овај потенцијал медија полазницима треба посебно наглашавати и усмеравати их ка оним медијима који имају и одређену сазнајну вредност.

Т2

- *Приручник са радионицама за Грађанско васпитање у средњим школама*, Грађанске иницијативе, Београд (поглавље 4: Медији, Економска пропаганда у медијима – рекламе, Медијски узори младих, Насиље у медијима и млади; стр. 43-51)
- Приручник за наставнике – *Грађанско васпитање за IV разред средње школе*, Грађанске иницијативе, Београд (поглавља: Медији као извор информација – питање веродостојности, Разумевање и тумачење медијских порука, Механизми медијске манипулације, Утицај тачке гледишта на објективност информација, Селекција информација: објективност као одговорност, Улога медија у савременом друштву; стр. 28 – 54)
- *Грађанско васпитање за IV разред гимназије* – приручник за наставнике, Грађанске иницијативе, Београд
- http://upravusi.rs/država
- www.scribd.com/doc/4697581
- http://wikipedia.org

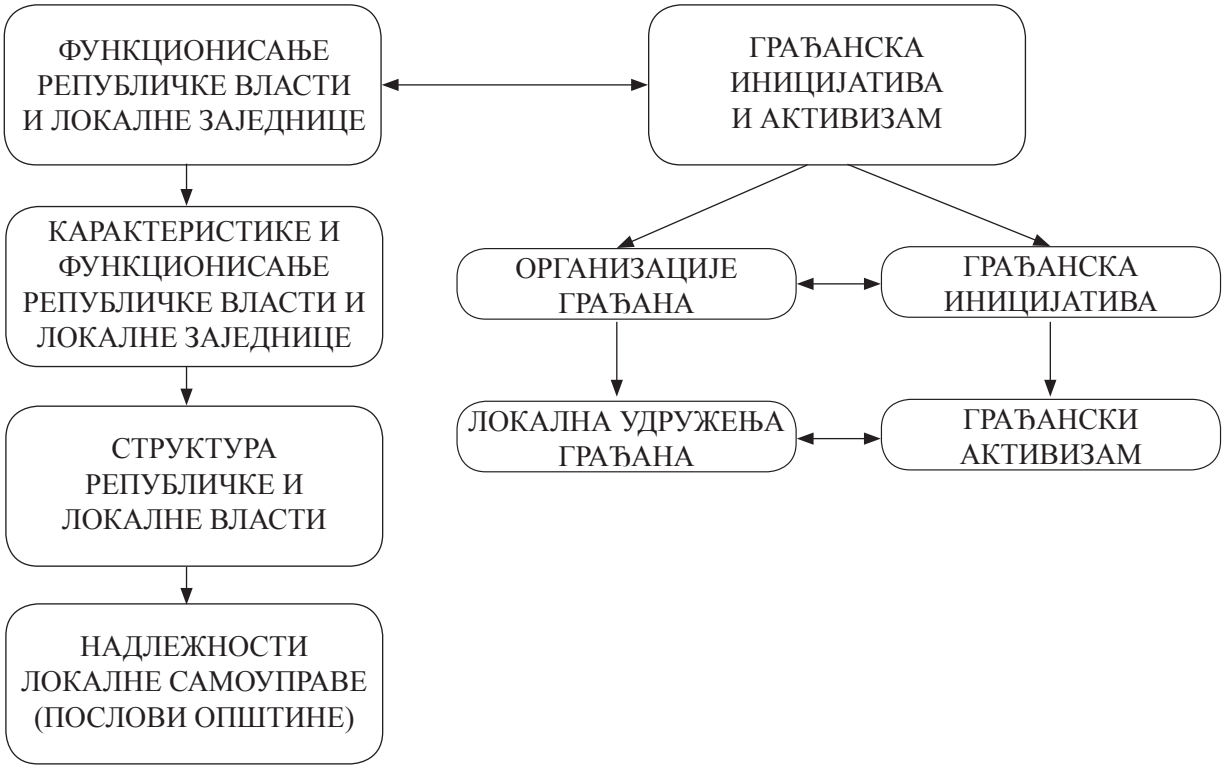
I Т2.1. – задаци за самоевалуацију полазника

II Т2.1. – табела са тврдњама

ТЕМА 3: ФУНКЦИОНИСАЊЕ РЕПУБЛИЧКЕ ВЛАСТИ И ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ, ГРАЂАНСКА ИНИЦИЈАТИВА И АКТИВИЗАМ

Структуру теме чине две подједнако важне групе садржаја који су директно у функцији развијања грађанске компетенције. Планираним садржајем се обезбеђује остваривање исхода усмерених на препознавање структуре републичке власти и надлежности локалне самоуправе, на *идентификовање* послова којима се бави општина, *разликовање* врста и доприноса удружења грађана у локалној заједници, *препознавање* значаја и улоге грађанске иницијативе и активизма у побољшању живота у локалној заједници, те на *планирање* локалних акција.
Могућа су два приступа у обради садржаја, линеарни- према редоследу садржајних јединица у тематској шеми, и комплексни или проблемски – који подразумева елаборацију једног проблема, феномена или питања помоћу различитих садржаја. Нпр. Феномен грађанског активизма се сагледава као последица иницијативе локалног удружења с циљем решавања актуелног проблема у локалној заједници. Дакле, садржаји су условно сврстани у две групе, а у ствари су врло испреплетени и повезани.

Препоручљиво време за обраду Теме 3 је 12 часова (или 6 сати). У складу са природом планираних исхода препоручује се 5 часова за обраду прве, а 7 за обраду друге тематске целине. С обзиром да би било врло дидактички оправдано реализовати посете општини и локалном удружењу грађана, сугерише се да се посете реализују у оквиру додатних часова (5) предвиђених за овај предмет.

ФУНКЦИОНИСАЊЕ РЕПУБЛИЧКЕ ВЛАСТИ И ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Препоручује се да све три садржинске јединице из оквира ове тематске целине буду обрађене у континуитету, јер се феномен ВЛАСТИ (републичке или локалне) може разумети тек ако се сагледава целовито кроз призму посебних аспеката као што су карактеристике, функционисање, структура и надлежности власти (на било ком нивоу).

Карактеристике и функционисање републичке власти и локалне заједнице

Препоручљиво је наведену тематску јединицу сагледавати и обрађивати у конкретном контексту актуелне организације нашег друштва које има обележја демократског друштва. Стога би било упутно реализовати активност која би водила ка одговору на питање шта је демократија.

Препоручена активност: Шта је демократија?

Полазницима се прочита кратак илустративан текст о демократији, а затим се свима подели копија прочитаног текста.

 – кратак текст о демократији

I Т3.1. II Т3.1.

Након читања, полазници се позивају да именују неке државе за које сматрају да су демократске и оне за које мисле да нису. Може се формирати и трећа категорија – државе о којима постоје различита мишљења по питању демократије. Оставити да дискусија тече, усмеравати је ка питању - који су то елементи за које се мисли да се разликују у државама које припадају различитим категоријама. Уз ограду да не постоје савршена друштва и потпуно остварене демократије, понуди се на крају листа карактеристика тј. предуслова за остварење демократског друштва, а те карактеристике су:

Избори. Сва власт у демократији произилази из народа. Народ бира владу на одређено време. Избори су ознака демократије.

Парламент. Изабрани представници долазе у парламент и морају доносити законе, одлучивати о буџету итд.

Влада. Ниједна држава не може опстати без владе и управе која јој припада и која проводи законе.

Опозиција стоји насупрот владе, контролише је и покушава да буде боља алтернатива за народ.

Расподела власти. Систем расподеле законодавне, судске и извршне власти брине о томе да у демократској држави не дође до превелике концентрације власти, јер власт води до њене злоупотребе.

Правна држава. У демократији је сва власт везана за законе и право. Чак и суверенитет народа у основним правима има своје границе.

Објашњење наведених карактеристика на примерима нашег друштва довешће до одговора на питања шта је власт и које су институције власти у демократском друштву.

Власт доноси одлуке које су обавезујуће за све припаднике заједнице. Овим одлукама се регулишу узајамни односи грађана и употреба ресурса на одређеној територији (општина, град, држава). Процес доношења одлука се одвија у институцијама власти према утврђеним правилима.

Затим би било упутно прећи на разговор о значају и улози избора у демократским друштвима (јер се власт осваја на изборима), а посебно на важност учествовања у изборима. Поставити питања о томе како полазници размишљају о улози политике у њиховом животу, о учешћу на изборима, о потреби да нешто ураде на том плану.

Након упознавања полазника са карактеристикама демократског друштва створен је добар

контекст за разумевање њиховог непосредног окружења - карактеристика и функционисања локалне заједнице и локалне власти.
Циљно оријентисана дискусија треба да доведе до препознавања главних одредница локалне заједнице и разумевања њених карактеристика. Нагласити да локалну заједницу чине становници села, општине или града који заједно живе на одређеном простору и који су тиме природно упућени једни на друге, те да у локалној заједници људи:

- заједно живе;
- заједно задовољавају животне потребе;
- заједно одлучују о питањима која су важна за њихову заједницу.

Занимљиво је и протумачити порекло речи „локално“. То је реч која потиче од латинске речи *локус*, што значи *место*. Локално је све што је просторно ограничено и што је уже у односу на веће целине – државу или глобално друштво које обухвата целу планету.
Све локалне заједнице имају неке посебности по којима се разликују и издвајају од одређених заједница у окружењу.
У локалној заједници грађани политички делују и самостално одлучују о најважнијим питањима за живот и рад у месту у ком живе. Локална заједница се зато назива и локална самоуправа, што значи простор којим грађани самостално управљају. Главна јединица локалне самоуправе је општина (о пословима којима се бави општина биће речи касније)

Структура републичке и локалне власти
Препоручена активност: Подела власти
Полазнике поделити у (две) групе и позвати их да наведу оне институције (људе) за које сматрају да имају власт у локалној заједници и у републици. Добро би било да наведу примере ситуација у којима су „осетили“ власт и понашали се у складу са одлукама власти, да правилно именују носиоце власти у републици и у локалној заједници. Резултат ове активности би био препознавање/идентификовање институција власти у републици и у локалној заједници (скупштина/парламент, влада, министарства, судови, председник).
Током излагања група, наставник категорише одговоре/институције на унапред припремљеној табели: на оне који доносе законе / правила – *законодавна власт* (скупштина), који спроводе законе – *извршна власт* (влада, министарства и сл.) и они који брину о поштовању закона – *судска власт* (судије). Наставник упознаје полазнике са сврхом поделе власти, односно заштитом слободе и права грађана од њиховог нарушавања од стране власти. Основно оруђе за то је *устав*, највиши правни акт у држави, према којем се сви управљају и према којем се одређује уставност и законитост свих других прописа и одлука у држави. Уставом се пре свега дефинишу основна права и слободе грађана као носилаца врховне власти у демократији (народни суверенитет), а потом и регулишу односи и подела надлежности између ове три гране власти тако да ниједна не би задирала у поље друге и на тај начин присвојила и ујединила у једним рукама функције које треба да остану раздвојене.
Кроз разговор са полазницима о народној пословици „Кадија те тужи, кадија ти суди” указати на то да функције власти морају бити подељене, никако сконцентрисане. (Постере са надлежностима сваке гране власти истаћи на видно место у учионици)

 II Т3.2. – постери са надлежностима власти

Надлежности локалне самоуправе - послови којима се бави општина

Из мноштва начина на које се може обрадити овај садржај, препоручена је посета општини, где би полазници упознали општински простор, општинске службе и шалтере, а потом разговарали са представником општине о надлежностима. Наставник би на крају заједно са представником општине резимирао о надлежностима.

 – надлежности општине

„Активни грађани кажу гласно шта мисле, покрећу иницијативу и постижу резултате“

I Т3.2. II Т3.3.

ГРАЂАНСКА ИНИЦИЈАТИВА И АКТИВИЗАМ

Садржаји у оквиру ове тематске целине и начини њихове реализације у функцији су припремања полазника за активну грађанску партиципацију – за грађански активизам.

Стога је поред грађанских иницијатива и удружења, посебан акценат стављен на грађански активизам као један од начина на који грађани могу активно учествовати у животу своје локалне заједнице. Кроз процес планирања (конкретне) локалне акције (дефинисање проблема, планирање корака решавања проблема, избор ресурса подршке акцији), полазници стичу ваљану припрему за прави, реалан грађански активизам. Дидактички оквир за реализацију ове тематске целине и остваривање планираних исхода представљају реалне животне ситуације и потребе полазника.

Организације грађана

Препоручена активност: Препознавање и схватање грађанских удружења.

Разговор водити око питања: Шта су удружења грађана? Зашто настају? и Којим се све активностима баве?

Наставник потом води дискусију са полазницима о различитим организацијама за које су они чули, а у које су грађани укључени. На табли испише организације које су полазници навели (може и сам да наведе неке организације), а потом укаже на терминолошку разноврсност – јер у зависности од политичког, културног и привредног развоја, организације грађана се различито називају у различитим земљама (непрофитни сектор, трећи сектор, добротворни сектор, добровољни сектор, невладине организације).

Потом полазнике подели у онолико група колико је наведено организација (које су полазници препознали као организације грађана).

Групе добијају задатак да наведу бар три разлога зашто су људи укључени у рад наведене конкретне организације.

Представник групе саопштава резултате групног рада. Наставник кратко резимира о карактеристикама и врстама удружења грађана или невладиних организација, о важности укључивања грађана у различите организације.

Врсте удружења грађана

- еколошке организације и покрети
- омладинске и студентске
- хуманитарне
- образовне
- мировне
- организације за заштиту права мањина и маргинализованих група
- међународне организације

Карактеристике удружења грађана

- оснивају их сами грађани
- добровољне су
- настају у циљу побољшања услова живота грађана
- непрофитна су
- невладина су
- не учествују у освајању власти
- контролишу власт
- сама утврђују своје циљеве
- вођена су вредностима

Локална удружења грађана и њихов допринос развоју локалне заједнице

Препоручује се радионица у којој би се полазници упознали са радом локалног удружења грађана као примером добре праксе. Радионица се може реализовати у удружењу, али и у школи где би представник удружења био гост који би представио историјат/настанак удружења, мисију, законски оквир рада удружења и његове активности. Полазници би потом постављали питања, а наставник би, наравно на примеру добре праксе, резимирао о доприносу локалних удружења грађана локалној заједници.

„Активни грађани примећују слабости и недостатке у друштву и спремни су да ствари промене на боље“

Грађанска иницијатива

Увођење полазника у препознавање и разумевање грађанске иницијативе је могуће у контексту елаборације начина партиципације грађана у процесима одлучивања. Свака држава има различите начине да организује учешће својих грађана у процесима одлучивања, јер то доприноси остварењу њихових потреба и унапређивању заједничког добра шире заједнице. Грађанима је најближа локална заједница у којој живе, па се ту и најлакше и непосредно може остварити њихово учешће у доношењу одлука које се тичу њиховог живота. На тај начин су грађани који имају бирачко право и пребивалиште на територији јединице локалне самоуправе носиоци права на управљање пословима локалне самоуправе. Они то своје право могу остваривати непосредно и преко слободно изабраних представника.

Грађанска иницијатива је облик непосредног учешћа грађана у јавним пословима. Њоме грађани предлажу скупштини јединице локалне самоуправе да донесе акт којим ће:

- уредити одређено питање које није уређено;
- вршити измене статута или другог општег акта у вези са другачијим уређивањем неког питања;
- расписивати референдум у складу са законом и статутом.

Подносиоци иницијативе могу бити само грађани који имају бирачко право и живе на територији те јединице локалне самоуправе. Иницијативу може поднети сваки грађанин, група грађана, удружење или организација. Да би иницијатива била пуноважна, потребно је да буде подржана одређеним бројем потписа грађана.

Када је грађанска иницијатива пуноважна, она обавезује скупштину локалне самоуправе да тим поводом одржи расправу и достави грађанима образложен одговор у одређеном року од дана добијања предлога. Скупштина може да прихвати предлог, али може и да га одбаци с образложењем.

Препоручена активност: Грађанска иницијатива – формулисање

Полазници могу сами осмислити једну иницијативу тако што ће изабрати неки проблем у својој локалној заједници који желе да се реши, а да затим прођу кроз све фазе формулисања иницијативе. Након што формулишу формалан предлог грађанске иницијативе, полазници се упознају са процедуром на основу које се у скупштини одлучује о предлозима грађана (може се организовати и симулација заседања скупштине поводом предложене иницијативе)

II Т3.4. – материјал *Грађанска иницијатива* и пример радионице

Зашто бити активан?

- Да бисмо показали да размишљамо својом главом
- Да бисмо се упознали са процедурама и институцијама
- Да бисмо утицали на развој свог града
- Да бисмо стекли нова знања и вештине
- Да бисмо знали нашта се троши наш новац
- Да бисмо побољшали свој положај

(www.take-action.in.rs)

Грађански активизам

Радионица: **Планирање локалне акције**

Активности:
Корак 1. (10 минута)
Наставник разговара са полазницима о актуелним проблемима у њиховој локалној заједници чије решавање је од заједничког интереса. Указује на улогу грађана (њих самих) у решавању датих проблема, посебно наглашавајући значај планирања за успешну реализацију локалне акције. Потом заједнички делегирају најакутнији проблем за акцију.

Корак 2. (50 минута)
Наставник дели полазнике у групе и свакој групи даје по један коверат у којем се налазе кораци у планирању и описи тих корака, са задатком да свака група делегирани „локални проблем за акцију“ пропусти кроз задате кораке у планирању (наравно уз помоћ наставника).

  – кораци планирања локалне акције са примером радионице грађанског активизма

I Т3.3. II Т3.5.

Корак 3. (30мин.)
Презентација резултата рада група, уз допуне и објашњења наставника.Сви заједно пролазе кроз објашњења сваког од корака на конкретном примеру.

Т3

- Текст *Власт*, Чедомир Чупић, *Енциклопедија политичке културе*, ред. М. Матић и М. Подунавац, Савремена администрација, Београд 1993, стр. 1253 – 1258
- Текст *Грађанин,* Милан Матић*, Енциклопедија политичке културе*, ред. М. Матић и М. Подунавац, Савремена администрација, Београд 1993, стр. 345 – 351
- www.take-action.in.rs
- *Грађанско васпитање за 3. разред средње школе*, (водич за наставнике), Београд, 2004.

- **демократија**– власт/владавина народа (право сваког грађанина да учествује у одлучивању о јавним, државним пословима).
- **грађански активизам**– учешће грађана у решавању питања од заједничког интереса. То подразумева да сами грађани иницирају акцију, планирају је и реализују.
- **грађанска иницијатива**– облик непосредног учешћа грађана у јавним пословима, односно у управљању заједницом. Њоме грађани предлажу скупштини општине да донесе потребне уредбе, да изврши измене статута или неког другог општег акта, да распише референдум.
- **локална заједница**– становници села , општине или града који заједно живе на одређеном простору и који су тиме природно упућени једни на друге. У локалној заједници људи заједно живе, заједно задовољавају животне потребе, заједно одлучују о питањима која су важна за њихову заједницу. У локалној заједници грађани политички делују и самостално одлучују о најважнијим питањима за живот и рад места у ком живе. Локална заједница се зато назива и локална самоуправа, што значи простор којим грађани самостално управљају.
- **удружење грађана**– организација коју формирају грађани у корист општег добра, која делује релативно независно од државе (и зато се зове невладина организација).

- **власт**– доносилац одлука које су обавезујуће за све припаднике заједнице (државе/ републике или локалне заједнице). Овим одлукама се регулишу узајамни односи грађана и употреба ресурса на одређеној територији (општина, град, држава). Процес доношења одлука се одвија у институцијама власти према утврђеним правилима. Власт може бити законодавна, извршна и судска.

I Т3.1- 3 – текст *Шта је демократија,* надлежности општине и кораци планирања локалне акције

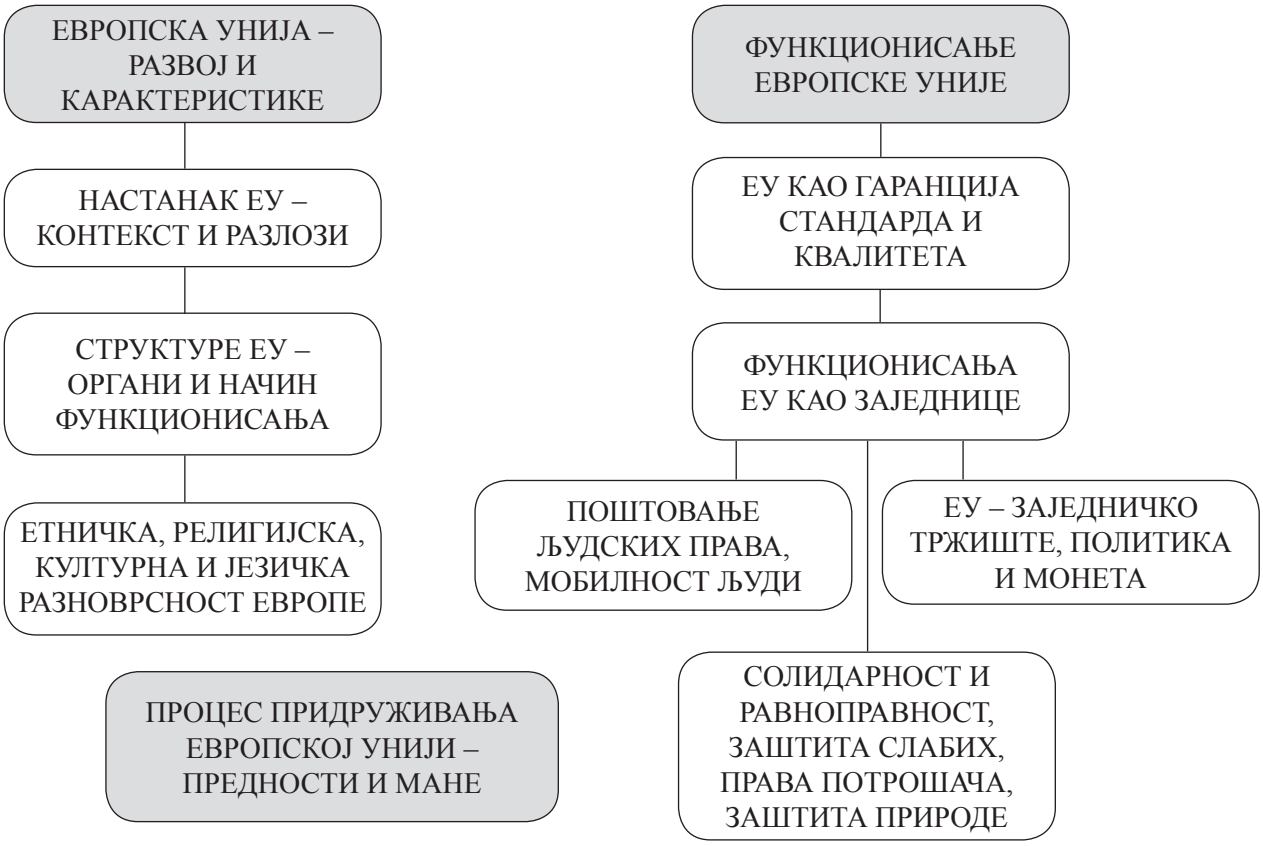
II Т3.1- 5 – текст *Шта је демократија*, постер са надлежностима власти, надлежности општине, пример грађанске иницијативе са радионицом и кораци планирања локалне акције са примером радионице

ТЕМА 4: ЕВРОПСКА УНИЈА И ПРОЦЕС ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА

Тема обухвата три тематска блока који се односе на Европску унију и на процес европских интеграција, али се обрађују и питања укључења Србије у те процесе и развија се лични однос према овим темама.

Исходи: Структура садржаја у оквиру теме обезбеђује остваривање два основна исхода:

- познаје основне карактеристике Европске уније и разуме значај процеса европских интеграција;
- познаје вредности на којима почива Европска унија и њихов значај за развој друштва

За обраду садржаја ове теме планирано је 12 часова по 30 минута. Препоручује се да буду реализовани у три блока по два сата. Први блок треба да се односи настанак, развој и функционисање Европске уније, други на начин функционисања Европске уније, њене предности и ограничења, а трећи на сам процес придруживања – како он тече и који су предуслови. Посебна пажња у трећем блоку се поклања Србији и процесу придруживања. Веома је важно да се ова тема не обрађује као питање дневне или партијске политике, већ као стварност и реалан оквир живота и рада за преко 500 милиона грађана Европске уније.

Упутство за реализацију:

При обради свих појединачних блокова треба обратити пажњу на два аспекта:

- Давање информација о ЕУ, које не треба да буде претерано детаљно и оптерећено фактографијом. Нпр. – из историје настанка и развоја ЕУ треба обрадити само основне кораке и фазе и идеју која стоји у основи – ЕУ која је требало да поново уједини стране које су ратовале у II светском рату, а данас и да омогући економски просперитет,

стабилност, очување мира и компетитивност у односу на САД, Кину итд. На сличан начин треба обрадити и органе ЕУ – који су главни органи и тела, уз поређење националним органима. Добро је поменути и шта је то о чему се у ЕУ одлучује на „наднационалном“ нивоу (заједничка спољна и безбедносна политика, полицијска и правосудна сарадња, али само у казненим стварима), о чему се договара и сарађује (нпр. финансије), а шта је потпуно ствбар држава чланица (образовање, култура...).

I T4.1- 2 – настанак, развој и органи ЕУ

II T4.1- 2 – настанак, развој и органи ЕУ

- Развијање става, који треба да се заснива на упознавању и позитивних и негативних страна – без идеализације, али и без неоснованог нападања. Треба говорити о ЕУ као о начину заједничког решавања проблема и у том светлу приказивати поједине области, нпр. проблем заштите маргинализованих група, права потрошача, заштите природе и сл. Постојеће функционисање ЕУ не приказивати као идеално решење, већ као оно које у датом контексту нуди највише, али захтева и одређена одрицања. Успостављати равнотежу између права и обавеза, могућности и одговорности.

II T4.3- 5 – права и одговорности, обавезе и могућности у ЕУ, Европски дневник и симболи ЕУ

За обраду појединачних блокова користити што више визуелног материјала – мапе Европе и ЕУ, нарочито када се говори о јединству разноврсности, етичког и културног богатства), затим шеме (нпр. при приказу структуре ЕУ), илустрације, карикатуре.
При обради теме европског идентитета могу се користити (и објаснити) застава и други симболи, постери који симболишу важне европске теме, пуштати химна Европе (Бетовенова Ода радости) и сл.
Свугде где је могуће примењивати примере, понекад узимати саме учеснике и замишљене ситуације у којима се они могу наћи и тако објашњавати поједине аспекте теме. Нпр: слобода путовања, учења и тражења посла: разговарати о томе где би ко желео да путује или да ради, зашто, како ти процеси теку у ЕУ, које су предности (нпр. неограничено кретање, непостојање граница, једна валута), а шта су тешкоће (све већа јавност података, већи степен сопствене одговорности, неопходност техничке писмености – не може се укрцати на воз или авион ако се не користи компјутер и не зна језик...).

I T4.3 – слобода кретања, путовања, запослења, школовања у ЕУ

Нарочито треба истаћи права мањина и механизме њихове заштите у ЕУ, посебно ако полазници спадају у неку осетљиву групу. Поменути суд који има задатак да штити појединца од повреде

права и самовоље његове сопствене државе (нпр. пресуда којом је Бугарској наложено да врати краву једној бугарској Ромкињи, коју јој је неправедно одузела).
Полазницима се може дати неки визуелни материјал да га погледају, протумаче, разговарају о њему, а за илустрацију вредности на којима почива Европа, различитих права и за европску разноликост треба користити искуства полазника (нпр. шта знају као типично о некој земљи – музика, храна, обичаји...); користити искуства и стереотипе (позитивне и негативне) полазника који познају људе из других земаља (родбина на привременом раду, познаници, искуства са путовања).

Радионица: **Процес придруживања Европској унији**

Радионица обрађује предуслове за процес придруживања ЕУ. Централни део радионице се бави митовима о процесу придруживања и има за циљ развој критичког мишљења према медијима који пишу о овој теми и развијање позитивног става кроз давање правих информација. Општи принципи и правила на крају се конкретизују кроз питања о проблемима интеграције Србије – предусловима, добрим и лошим странама итд. Комбинује се неколико метода – презентација уз доста визуелног материјала и примера, групни рад, евентуално дебата, пленарна дискусија.

Копенхагенски критеријуми
1993. су дефинисани главни критеријуми које једна држава треба да испуни да би постала члан ЕУ:
☛ да има стабилне институције које гарантују демократију, владавину закона и поштовање људских права;
☛ да има тржишну економију и економски капацитет;
☛ да подржава циљеве ЕУ, да има способност да прихвати обавезе и спроводе законе ЕУ.

Сценарио:

- Наставник проверава предзнање полазника о теми – уопште о процесу придруживања, о томе да ли је то тема у Србији и сл. Подсећа (или пита) које су земље чланице и спомиње последњу фазу придруживања када је у ЕУ ушао велики део бивших социјалистичких земаља. Разговара се о томе каква је сад ситуација у тим земљама (позитиван пример изузетно напредне чешке економије и сл). – (15 минута)
- У кратком излагању наставник представља основне кораке за процес придруживања. Затим креира постер са основим предусловима – качи претходно припремљене картице и коментарише их. Полазнике пита за мишљење да ли је сваки од поменутих услова добар за земљу или не и зашто, и поред картица записује њихове одговоре.
- Посебна пажња се поклања поштовању права и проверава се колико су нека од њих важна за полазнике. – (20 минута)
- Полазници се поделе у групе неком од метода случајног избора. Групе не би требало да имају више од 5 чланова. Дâ се инструкција за рад. – (10 минута)

Варијанта 1: Свака група добија по један „мит о ЕУ“ (види презентацију) – који се представи само као обична новинска вест, са задатком да група одлучи да ли је вест тачна или није, и да образложи своје мишљење;
Варијанта 2: Неке групе добију „мит о ЕУ“, а неке реалну, проверену новинску вест коју је наставник припремио из штампе. Задатак је исти.

II T4.8. – *митови о ЕУ*

- Групе се просторно раздвоје што је могуће више, да се не би ометале током рада. – (30 минута)
- Свака група презентује своје резултате – размишљања и процену о тачности. Затим се и друге групе питају за мишљење. Објашњава се зашто је у питању „мит“ и коментарише се улога медија, посебно штампе (нарочито „жуте штампе“) у формирању предрасуда и заблуда. – (30 минута)
- Постоји и варијанта коришћења дебате као методе: Одабере се 2-3 „мита“ и за сваки се одреде екипе „за“ и „против“. Њима се да време да припреме своје аргументе и дискусија се организује као дебата. Додатак: Сем понуђених „митова“, могу се питати полазници да се сами сете нечег што су чули или читали о условима, или о томе што ће се морати/неће смети по уласку у ЕУ, а затим се око тих тема организују дискусије са тимовима „за“ и „против“.
- Може се користити и материјал са сајта о митовима о ЕУ: http://www.mitovioeu.org/korisni_linkovi.html#

Говорећи о процесу придруживања, враћати се на садржаје из претходних блокова – о могућностима које се нуде чланицама ЕУ, посебно:

- слобода кретања, путовања, запослења, школовања;
- приступ ЕСФ (Економски социјални фонд) и велике суме које се земљи стављају на располагање;
- стандардизација квалитета (поштовање норми прехрамбених продуката, лекова, различитих артикала...)

Указује се на слабости које треба превазићи процесом придруживања и прикључењем ЕУ, нарочито на користи које од тога има сама земља и њени грађани, појединци. Питају се полазници какве још претпоставке имају о условима за прикључење Србије и разговара се о њима (печење ракије – поменути пример тровања од неконтролисане ракије продаване на пијаци, хомосексуализам – заблуда о томе да ће бити „уведен“, тј. наметнут уласком о ЕУ, итд). Указати и на примере када то ни у ЕУ не функционише како би требало и на узроке пропуста и грешака. Говорити о предностима и манама стандардизације квалитета. – (15 минута)

I T4.4. – предности и мане стандардизације квалитета

Посебна пажња може се поклонити подршци коју ЕУ пружа земљама у процесу придруживања – нпр. истаћи да постоје разни фондови, пројекти и програми који треба да помогну земљи да достигне постављене стандарде. Могу се поменути и неке конкретне суме које су до сада уложене у Србију. Тему солидарности у ЕУ илустровати актуелним примерима кризе у Грчкој и финансијском помоћи коју друге државе пружају Грчкој.
Негативне примере треба користити за илустровање чињенице да ЕУ није заједница савршених, развијених земаља, већ уређених земаља или оних које се труде да то буду и које деле заједничке вредности.

II T4.10. – слике и карикатуре из *Како и зашто... ЕУ*

Тема поштовања разноликости и различитости може се обрадити и путем језика – број језика који се говоре у ЕУ, превођење свих званичних текстова и публикација на све језике ЕУ,

количина новца која се издваја за превођење, право свих министара да у ЕУ Парламенту говоре својим језиком...
Припремити и неке примере из штампе – позитивне и негативне. Охрабрити полазнике да износе своје мишљење, претпоставке и страхове и разговарати о томе. Свугде где је могуће указивати на личне користи појединаца од прикључења ЕУ. Користити примере личног искуства полазника или њихова (ин)директна сазнања о квалитету живота у ЕУ.
У обради термина и кључних појмова препоручује са сарадња са наставником енглеског језика. Сарадња са наставником дигиталне писмености препоручује се у претраживању сајтова ЕУ, нарочито код употребе Internet Explorer-a.

Полазници могу покренути теме признања Косова, изручења ратних злочинаца и сл, као предуслова прикључивања. О томе разговарати отворено, али акценат ставити не на политичку, него на правну димензију. Нпр. – услов није признавање Косова, већ неопходност да земља која се придружује ЕУ има уређене односе на својој територији и са суседним државама. Начин на којој ће то постићи и коначно решење препуштени су земљама које преговарају. Код изручења ратних злочинаца нагласак је на испуњењу међународних уговора које је Србија, као и све друге земље, већ потписала. Примерима када ови процеси ни у другим земљама не теку без тешкоћа, илустровати чињеницу да је у питању процес и да тражи сталне напоре појединаца и земаља.

T4

- Канцеларија за придруживање Европској унији, БУКВАР ЕВРОПСКИХ ИНТЕГРАЦИЈА, Влада Републике Србије, Београд, 2006.
- Paskal Fonten, EVROPA U 12 LEKCIJA, Delegacija Evropske Komisije u BiH, Sarajevo, 2007.
- Evropska komisija, U SLUŽBI GRAĐANA EVROPE. KAKO RADI EVROPSKA KOMISIJA, Delegacija EK u SCG, Beograd, 2002.
- Канцеларија за придруживање Европској унији, КАКО, ЗАШТО, ДА ЛИ, КАДА... ЕВРОПСКА УНИЈА? , Влада Републике Србије, Београд, 2006.
- Direkcije za europske/evropske integracije BiH, ENGLESKO - BOSANSKI / HRVATSKI / SRPSKI TERMINOLOŠKI RJEČNIK EUROPSKIH / EVROPSKIH INTEGRACIJA, BiH, Savjet/Vijeće ministara, Direkcija za europske/evropske integracije, Sarajevo, 2005.
- Листу корисних сајтова ЕУ видети на сајту канцеларије Делегације Европске уније у Београду http://www.europa.rs/

Задаци за процену напредовања полазника
Кроз интерактивне игре (слагалица или меморије – на тему ЕУ) проверавати усвојеност стечених знања. Промену ставова пратити на примерима најновијих вести из штампе, које полазници коментаришу. Може се користити и нека од постојећиг скала ставова према ЕУ и према процесу придруживања.

Избор материјала за полазника
- Користити сајтове: ЕУ- http://europa.eu/, сајт канцеларије Делегације Европске уније у Београду - http://www.europa.rs/
- Приложене презентације и материјале
- Новинске чланке на различите теме – позитивне и негативне примере
- Постере, шеме, мапе, слагалице, разгледнице и сл. – продукте ЕК у Бриселу и канцеларије у Београду

Задаци за самоевалуацију полазника
Задатак: да напишу кратку причу која одсликава карактеристике неке од земаља ЕУ и процене да ли би волели да неко време проведу тамо; да напишу листу „за и против“ ЕУ; да организују импровизовани референдум о придруживању и да припреме мини кампању за референдум.

I Т4.1- 4 – настанак, развој и органи ЕУ, слобода кретања, путовања, запослења и школовања у ЕУ, предности и мане стандардизације квалитета

II Т4.1- 10 – настанак, развој и органи ЕУ, права и одговорности, обавезе и могућности у ЕУ, *Европски дневник* и симболи ЕУ, мапа земаља чланица ЕУ и картице за радионицу, *митови о ЕУ*, прилог о разним фондовима, пројектима и програмима, слике и карикатуре из *Како и зашто... ЕУ*

ТЕМА 5: ЖИВОТНЕ ВЕШТИНЕ

Тему *Животне вештине* чине две групе садржаја. Прва се односи на вештине интерперсоналне комуникације, а друга на ненасилно решавање конфликата.

За обраду садржаја из ове области препоручује се 12 часова. Препоручује се да се реализују у два блока. Први блок треба да се односи на вештине комуникације, а други на ненасилно решавање конфликата.

Вештине ненасилне комуникације

Комуникацијске вештине као основ социјалних односа, неопходан су предуслов за унапређивање свих других вештина. Успех и ефикасност у свим животним и радним подручјима зависи у великој мери управо од способности да се успешно комуницира.
Кроз адекватно осмишљене радионице,треба истаћи важност комуникацијских вештина - без адекватне комуникације, начина на који слушамо, на који изражавамо себе и своје потребе, нема ни задовољавајућег односа међу људима.

I Т5.1. – Зашто је важно слушати саговорника?

- Само пажљивим слушањем можемо да сазнамо шта је то што особа жели да нам саопшти;
- Слушањем друге особе показујемо да је поштујемо и уважавамо;
- Уколико пажљиво слушамо неку особу, већа је вероватноћа да ће касније и она нас саслушати;
- Слушање доприноси побољшању квалитета односа у којима се налазимо;

Разликовање ситуација у којима је потребно комуницирати на различите начине, односно формално или неформално је веома важно за полазнике.Не причамо исто, истим језиком на утакмици и у школи, са пријатељима или наставницима/ колегама.
Полазници се могу позвати да наведу ситуације у којима се користи неформална комуникација као и ситуације у којима се користи формална комуникација. Ово се бележи на пано и користи да се кроз вођену дискусију укаже на значај адекватног коришћења ова два типа комуникације у зависности од контекста, као и на карактеристике једног и другог типа комуникације.
Посебно се указује на значај формалне комуникације и зашто је важно да се у јавним службама и институцијма придржавамо „правила“ оваквог начина комуницирања (професионалан приступ, избегавање конфликата, презентовање одређеног нивоа културе, поштовање стандарда које је поставило друштво). Полазнике треба упутити на начине ословљавања и поздрављања и социјално дефинисане норме понашања.
Неке од активности радионица из ове теме треба да се односе на важност невербалне комуникације. За то може послужити следећи пример:

Траже се два добровољца који су спремни да у 5 минута испричају нешто узбудљиво или драматично (из филма, лични доживљај, неку вест, нешто што су чули и сл.). Затим се друга два добровољца изведу из просторије и дају им се инструкције– првом, да сасвим пажљиво слуша и невербално прати причу, а другом, да вербално показује да слуша, али невербално да ради управо супротно. Први пар прича/слуша, затим други. Онда се тражи најпре од њих да кажу како су се осећали, затим од групе да коментаришу разлике које су уочили. Паралелно се пишу уочени елементи који су специфични за невербалну комуникацију. На крају се листа допуни, уколико нешто важно недостаје:
Општи изглед (фризура, одевање, уредност), мимика, поглед, осмех, гестикулација, држање, начин седења и/ или кретања, додир. Помену се простор и окружење као пут слања поруке. Важно је истаћи значај првог утиска.
У активностима кроз које се реализује ова тема учесници се позивају да наброје које су то све различите ситуације у којима комуницирамо и указује се на значај различитих начина комуникације у различитим контекстима.

Ненасилно решавање конфликата

С обзиром да смо се у претходној групи активности бавили комуникацијом и развијањем вештина успешне комуникације, у овом делу полазнике треба упознати са баријерама у комуникацији, како оне настају и доводе до конфликата који су неминовни и које треба решавати адекватно и ненасилно.

Следи *пример активности* којом се може доћи до задатог циља:

Игра (позната и као „глуви телефони“) се организује тако што се позове 6-8 добровољаца да изађу ван просторије. Преосталима се да инструкција да пажљиво слушају и прате ток приче, али да никако не помажу активним учесницима. Затим се уведе први добровољац и прочита му се прича (релативно брзо, не превише изражајно):
„Стварно не знам шта да се ради, али нешто се мора предузети у овој нашој земљи. Пре две ноћи мој Жарко је оставио камион са робом испред куће. Око поноћи сам устала да пијем воде и чула зујање мотора. Брзо сам пробудила Жарка. Он је истрчао напоље, али камион је већ јурио низ пут. Жарко је сео на бицикл и појурио за њим, а ја сам отрчала до телефона и позвала полицију. Дошли су после два сата, можеш мислити. Али у Лучкој реци полиција је сасвим случајно покушала да засутави камион. наравно да није стао. Полиција је пуцала, али су пуцали и на полицију. Један полицајац је чак скочио на папучицу камиона и покушао да уђе унутра, али лопови су забравили врата и додали гас. Настала је трка за камионом који је јурио око 120 на сат. На једној узбрдици полицајац је скочио са камиона. тешко је повређен и пренет је у болницу. Жарко и ја идемо сутра да га посетимо. Не знамо шта је било са камионом и са робом. Не верујем да ће их пронаћи“.
Затим се уведе следећи добровољац, а први се замоли да му преприча причу коју је чуо. Затим улазу трећи и слуша причу од другог и све тако у ланцу док има добровољаца. На крају се још једном, овог пута пред свима, прочита прича, а затим се анализирају искривљења. Учесници коментаришу, а водитељ наглашава чињеницу да је у овом случају у питању високо мотивисана група, оријентисана на то да причу што боље пренесе, док у животу имамо чешће случај непоузданих „сведока“ и преносилаца, који некад ненамерно, а често и намерно искривљавају информације, па резултат тада може бити и погубан.

I Т5.2. Листа баријера у комуникацији

1. НАРЕЂИВАЊЕ, КОМАНДОВАЊЕ
   «Престани да се жалиш, то мора да се уради тако и готово»
2. УПОЗОРАВАЊЕ, ПРЕТЊА
   « Боље би ти било да слушаш шта ти се каже «
3. МОРАЛИСАЊЕ, ПРОПОВЕДАЊЕ
   «Када дођеш у школу, своје личне проблеме треба да оставиш код куће «
4. САВЕТОВАЊЕ, НУЂЕЊЕ РЕШЕЊА
   « Боље распореди време, па ћеш моћи да завршиш све обавезе «
5. АРГУМЕНТИСАЊЕ
   « Чињеница је да ти је остало још само месец дана до краја године «
6. ОСУЂИВАЊЕ, КРИТИКОВАЊЕ
   « Зашто си чекао толико дуго да се градиво нагомила?»
7. ЕТИКЕТИРАЊЕ
   « Ти си велика ленчуга!»
8. ИНТЕРПРЕТИРАЊЕ, АНАЛИЗА
   «Ти у ствари хоћеш само да се извучеш и не радиш ништа»
9. ХВАЉЕЊЕ, САГЛАШАВАЊЕ
   «Ти си веома способан, сигурно ћеш наћи решење»
10. ТЕШЕЊЕ
    «Проћи ће то. И ја сам се тако осећала па је прошло»
11. ИСПИТИВАЊЕ, САСЛУШАВАЊЕ
    « Мислиш да је задат био тако тежак? Зашто си одустао, зашто ме раније ниси питао да ти помогнем?»
12. ПОВЛАЧЕЊЕ
    «Хајде да причамо о нечему пријатнијем «

Како би разумели узрок настајања конфликата, полазнике треба укратко упознати са људским потребама и нагласити да до конфликата долази када је нека потреба угрожена.Наставник може приказати листу потреба на паноу.

Скала људских потреба

- Потреба за храном, водом, ваздухом, одмором и склоништем
- Потреба за сигурношћу
- Потреба за љубављу, пријатељством, прихватањем од стране других
- Потреба за самопотврђивањем, осећањем сопствене вредности, да будемо прихваћени, цењени, поштовани
- Потреба за самоостварењем, да будемо оно што нам је нашом природом одређено

Конфликти могу бити унутрашњи, када настају унутар неке особе у којој се сукобљавају различите потребе или спољашње, тј. између две или више особа. Оно што је неопходно да се разуме јесте природа конфликата, односно да они нису нужно деструктивни, већ могу бити и конструктивни.

I Т5.3.

Фазе кроз које пролази конфликт
1. Непостојање конфликта или латентни конфликт
2. Појављивање конфликта
3. Ескалација конфликта
4. Пат позиција, евентуално рат
5. Преговарање
6. Споразум и постизање решења
7. Постконфликтни период-помирење и грађење мира

У радионици која је дата као пример за реализацију, могу се видети и исходи конфликата. Како вештине ненасилне комуникације и вештине конструктивног решавања проблема не могу да се одвоје, у радионици која је модел долази до преплитања тих активности.

Радионица: **Исходи конфликата**

Активност 1.
Полазницима се демонстрирају 4 врсте исхода конфликата:
1. добија- губи
2. губи- губи
3. добија- губи/губи- добија
4. добија- добија

Представља се једна конфликтна ситуација:
Две другарице се договарају где ће да изађу то вече, али имају проблем да се договоре где да иду. Једна хоће у дискотеку, а друга у кафић.
Четири пара добровољаца треба да демонстрирају претходно приказане 4 врсте исхода конфликата.

Активност 2.
У овој активности, полазници имају прилику да кроз игру улога вежбају ненасилну комуникацију.
Ситуација 1:
При групном раду у школи, Ивана одуговлачи свој део посла. Ана љутито каже:„Стварно си лења и неодговорна, на шта то личи?“
Ситуација 2:
Радња се одвија у градском превозу. Гужва је и сви се гурају. Један путник бурно реагује и настаје свађа.
Ситуација 3:
Соња се појављује у школи и први пут носи наочаре. Драгана је дочекује са: „Види ову ђораву!“
На то јој Соња одговара: „Види ко ми каже, а каква си ти, све виси на теби!“
Позивају се добровољци да кроз игру улога демонстрирају језик ненасилне комуникације. Води се дискусија о препознатим баријерама у комуникацији и начинима њиховог превазилажења.
Ситуација 4:
Две сестре живе заједно. Једна је изашла и враћа се јако касно. Сестра која је чекала код куће је јако забринута и каже јој: „Козо једна, где си до сада? Кретену!“
Задатак учесника је исти као и у претходне две ситуације.

Активност 3.
Последња активност у овој радионици је читање једне приче која носи снажну поруку о томе колико је важно да човек одмери сваку реч пре него што је изговори:

I Т5.4. Прича о ексерима у огради

Једном беше један мали дечак који је имао лошу нарав. Његов отац му је дао кесу пуну ексера и рекао му је да сваки пут кад побесни и изгуби контролу над собом - закуца један ексер у ограду. Првога дана дечак је закуцао 37 ексера у ограду. Током следећих неколико месеци он је научио да контролише свој бес и број укуцаних ексера полако се смањивао. Открио је да је лакше контролисати своју нарав, него закуцавати стално ексере у ограду.

И тако је дошао дан, да током целог дана ниједном није побеснео. Рекао је то свом оцу, а отац му је рекао да сваког дана у коме буде успео да контролише своје понашање - из ограде ишчупа један ексер.

Дани су пролазили и једнога дана дечко је био у стању да каже свом оцу да је почупао све ексере. Отац је узео сина за руку и одвео га до ограде. Рекао му је:

„Добро си то урадио, сине мој, али погледај сада све те рупе у огради. Ограда више никад неће бити иста. Када у бесу кажеш неке ствари, оне остављају ожиљак, као што су ове рупе у огради. Можеш човека убости ножем и извући нож и није важно колико пута после тога кажеш да ти је жао, ране остају.“

- **комуникација**– размена информација између две или више особа
- **конфликт–** сукоб
- **унутрашњи конфликт**– конфликт унутар особе који настаје услед сукоба различитих потреба
- **спољашњи конфликт**– конфликт који се дешава између две или више особа
- **вербална комуникација**– комуникација помоћу говора
- **невербална комуникација**– комуникација без речи, „говор тела“
- **активно слушање**– слушање са жељом да чујемо туђе потребе, жеље и хтења

Т5

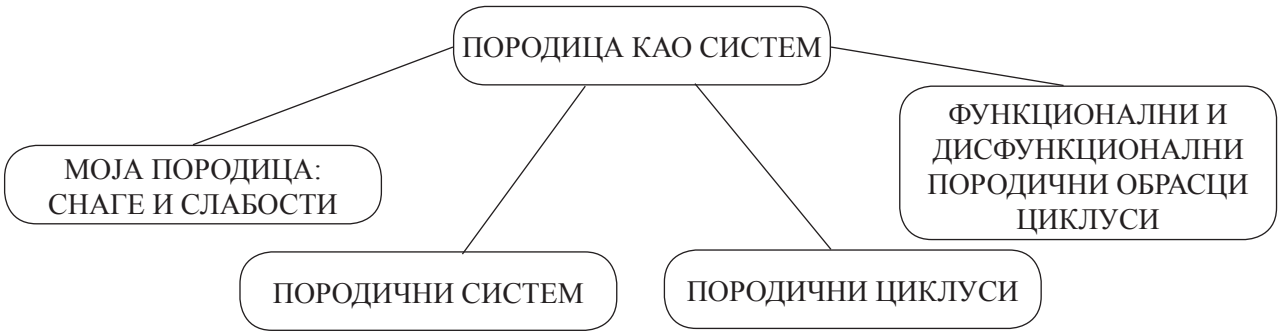
- Приручник за грађанско васпитање за средњу школу
- Маршал Розенберг, *Ненасилна комуникација – језик живота*
- www.hajdeda.irg
- www.nenasilje.org/prirucnici/prirucnik

I Т5.1- 4 – *Зашто је важно слушати саговорника*?, баријере у комуникацији, фазе кроз које пролази конфликт између људи, *Прича о ексерима у огради*

ТЕМА 6: ПОРОДИЦА КАО СИСТЕМ

Реализација ове теме има за циљ да пружи подршку полазницима да разумеју сопствену одговорност за укупну перспективу развоја сопствене породице и да ангажовано раде на унапређењу властитих породичних односа.
Кроз реализацију радионица, полазници препознају и разумеју суштину породичног живота, основне породичне снаге, механизме породичног функционисања, организацију породичног живота, развојне циклусе породице, као и функционалне и дисфункционалне моделе породице.

За реализацију ове теме препоручује се 10 часова, односно 5 сати (4 радионице)
Садржај ове теме биће представљен кроз радионице, а наставници могу додати одређене активности и прилагодити потребама и карактеристикама полазника.

1. Основни извор за реализацију ове теме је: Школа за родитеље, Социо- едукативан програм за породицу, Снежана Медић, Зорица Матејић-Ђуричић, Драгица Влаовић – Васиљевић

Радионица 1: **Моја породица; снаге и слабости**

У уводној радионици полазници треба да разумеју суштину породичног живота и основне породичне снаге и могуће слабости своје породице.
Активност 1: Породица је...
Наставник позове полазнике да доврше започету реченицу „Породица је . . .“ на папирима. Сви полазници читају своје одговоре, а наставник подстиче размену указујући на различита разумевања породице.
У *интеграцији*, наставник треба да истакне битне елементе у дефинисању породичног система:

- Породица као специфична група коју везују сродничке релације, блискост и интимност међу члановима
- Појам нуклеарне и проширене породице
- Брачна заједница без деце као породица
- Основне функције породице: биолошко- репродуктивна, социјализацијско- васпитна, економска, заштитна

Активност 2: Предности породичног живота
Полазници се поделе на две групе.Једна група има задатак да попише на паноу све предности и вредности породичног живота. Друга група има задатак да напише на паноу тешкоће, слабости и ограничења породичног живота.
Известилац сваке групе треба да прочита и објасни написане тврдње. Затим групе замењују улоге и допуњавају листу „супротне“ стране.
Може се вршити превођење предности у недостатке и обрнуто, уколико наставник процени да је могуће ово реализовати.

Цела група гласа за основну предност и основни недостатак.
У *интеграцији* наставник истиче основне импликације о снагама породице: заједништво, лојалност и привржености чланова, блискост и интимност, узајамна подршка и подстицање индивидуалних индивидуалног развоја свих чланова породице. Полазници се упућују на препознавање властитих породичних снага са наглашавањем да су породичне снаге темељ развоја и активирања адаптивних потенцијала породице у ситуацијама кризе.

Радионица 2: **Породични систем** или **Шта је породица?**

Циљ ове радионице је разумевање основних појмова породичног функционисања: породице као система у коме постоји стална и трајна интеракција између њених подсистема и модела организације породичног живота у контексту различито дефинисаних улога, распореда моћи, успостављања контроле и начина комуникације међу члановима. Полазници треба да сагледају могућности и потребе за одређеним променама које су у функцији развоја породице. За реализацију ове радионице полазници користе слику *Породица као систем.*

I Т6.1. – слика *Породица као систем*

Уводна активност
Наставник истиче да породица није збир чланова, већ да је породица систем у коме сваки члан делује на другог и притом и сам бива изложен променама. Субсистеми породице су: брачни, родитељски, дечји, субсистем треће генерације. Критеријуми за дефинисање субсистема могу бити и различити положаји и улоге сваког члана породице. На структуру породице се гледа као на процес промена и прерастања субсистема: нпр прерастање брачног субсистема у родитељски. Породични систем је динамичан и карактерише га велики број интеракција.
Активност 1: Породица као систем
Седам чланова групе добија задатак да представе једну проширену породицу, узимајући улоге које су написане на папирима које носе на себи: отац, мајка, четворогодишња ћерка, шестогодишњи син, свекар, свекрва и тетка (очева сестра). Остали полазници су посматрачи.
Ова активност се састоји из три задатка:

1. Спонтано скулптурирање– „глумци“ добијају задатак да према властитом нахођењу представе породицу. Када заврше, остају као залеђена слика, а наставник позива посматраче да коментаришу ту фигуру.
2. Дириговано скулптурирање– уз инструкцију наставника, чланови тима формирају слику нуклеарне породице, са издвојеним брачним и сиблинг (дечијим) субсистемима, уз блиско постављање чланова треће генерације и „обруча“ око њих као симбола метасистема. При томе јасно и гласно именују сваки субсистем, означавајући везу, али и границе међу њима.
3. Важне промене– задржавајући претходну слику, наставник улази у круг и представља своју улогу: „ја сам нови члан, тек рођена беба“, заузимајући позицију уз родитељски субсистем. Наставник наставља са променама позиције према оцу, према баби, деди, објашњавајући да како „расте“ тако се све више приближава свом сиблинг субсистему.

Од чланова групе се тражи да праве нове распореде чланова породице у вези са растом детета и дају објашњења.
У *интеграцији* наставник позове најсензибилнијег члана тима играча, који је најчешће мењао позиције да објасни како се када осећао.
Враћајући се на три претходно представљене слике, полазници тумаче проблем граница (шта ако неко од чланова породице заузме овакву позицију), затим односе и сталне интеракције, а посебно питање промена насталих уласком новог члана у породицу.

Активност 2. Модели организације породичног живота

I T6.2.

Наставник објашњава полазницима да постоје три основна типа организације породичног живота, који су приказани на слици.

1. **Ригидан модел** – традиционална подела улога по годинама, полу и узрасту, патријархална расподела моћи- ауторитет мушкарца, строга и ограничена правила понашања, ограничена комуникација међу члановима;
2. **Флексибилан модел** – подела улога према способностима и интересовањима, егалитарни распоред моћи, јасна али променљива правила која узимају у обзир различитост ситуација, отворена и јасна комуникација међу члановима;
3. **Хаотичан модел** – недефинисане улоге, нејасна правила понашања, дифузна и хаотична комуникација;

Наставник чита листу тврдњи, насумично бирајући тврдње са листе, које полазници везују уз одговарајући модел.

Наставник чита различите тврдње, не редом, а полазници треба да их сврстају уз одговарајући модел.

Листа тврдњи:

Ригидан модел

- И на распусту деца морају у „девет у кревет“
- Постоји јасна подела на мушке и женске послове
- Зна се шта деца треба да раде: само да добро уче и да се играју
- Ни ручак, ни вечера не почињу док се сви укућани не окупе око стола
- Сва деца у породици морају у исто време да се врате кући
- Породицу одржава свето правило „рад, ред и дисциплина“
- Деца морају да ћуте док одрасли говоре

Хаотичан модел

- Син може и мора да заштити мајку од оца, уколико она сама не зна да се брани
- Старије дете у свему може да замени родитеље у бризи за млађег брата или сестру
- Живот у породици је много лепши уколико није ограничен никаквим правилима
- Срећне су породице у којима „свако тера своје“
- Најбоље пролазе они који живе од данас до сутра

Флексибилан модел

- Није важно шта ко од укућана ради, важно је да се посао добро обави
- Чланови породице се лако споразумевају, понекад и без речи
- Важно је да у породици свако искаже оно што има
- Не постоје важне и неважне притужбе и жалбе деце
- Добро је да постоје правила, уколико породица зна да прави изузетке
- Сви укућани могу да искажу своје мишљење, али се зна ко и како доноси одлуке
- Важно је пажљиво саслушати своје укућане, чак и када нам није до приче
- Деца морају јасно разумети шта родитељи од њих захтевају, речима и понашањем

Интеграција иде ка томе да се флексибилан модел препозна као функционалан модел организације породичног живота.

Сажимајући секвенце прећене радионице, наставник убличава слику једног типичног, просечног, функционалног породичног система у коме постоје јасне, али флексибилне границе међу субсистемима, у коме је изражена јасна расподела моћи према компетенцијама и интересовањима, дефинисане улоге као очекивани обрасци понашања сваког члана, и стална, трајна, отворена и јасна комуникација међу члановима.

Радионица 3: **Породични циклуси**

Циљ је упознавање са развојним циклусима породице у контексту потребе да се разумеју и одреде развојни задаци, за себе и за породицу; сагледавање сложене међузависности и условљености индивидуалног развоја чланова породице и развоја породичног система.
Активност 1. Препознајте
Наставник у уводном делу активности даје објашњење да у развоју породице постоји осам циклуса и да сваки циклус карактеришу различити задаци. Развој породице је основни задатак њених одговорних чланова. Наставник позива полазнике да погледају слику у њиховом материјалу

I Т6.3- 4 – слика *породични циклуси* и задаци породице у различитим циклусима

Објашњавајући сваки од циклуса, наставник објашњава који су задаци везани за њега.

Задаци породице у различитим циклусима

Брак – заснивање породице
- Партнери уче како да функционишу као пар
- Здруживање две породице
- Тражење склада између сродних и различитих образаца из породица порекла
- Преиспитивање веза са родитељима, браћом и сестрама, пријатељима на нивоу сваког партнера
- Изграђивање граница брачног система
- Одређивање граница међусобне блискости и дистанце
- Дефинисање улога и подела обавеза
- Успостављање правила брачног и породичног функционисања
- Сексуално прилагођавање
- Планирање потомства
- Успостављање основних модела комуникације

Породица са малим дететом
- Отварање простора, физичког и психолошког, за новог члана породице
- Почетно структурирање родитељских улога и преузимање родитељске одговорности
- Развијање новог типа комуникације међу партнерима са усмереношћу на дете
- Расподела моћи и васпитног ауторитета
- Изграђивање односа према моћи и ауторитету и васпитним утицајима из проширене породице: бабе, деде
- Прихватање умножених породичних обавеза услед повећања породице

Породица са предшколским дететом
- Усмеравање, подршка и подстицање интензивног раног развоја детета
- Превазилажење депривације блискости међу партнерима код доласка трећег члана породице
- Нове културно-образовне потребе породице које намеће дете
- Реорганизовање обавеза око чувања и подизања детета

Породица са школским дететом
- Прилагођавање породице на захтеве школске средине
- Прихватање преношења васпитних функција породице на институције друштва
- Отварање простора за утицај вршњачких група детета
- Стварање попустљивих граница родитељског субсистема са новим правилима комуникације у којој дете равноправно учествује

Породица са адолесцентом
- Превазилажење проблема „генерацијског јаза“
- Отварање породице према вредносним системима младих
- Стални преговори око нових правила понашања деце

- Преиспитивање позиције родитељског ауторитета
- Подршка потреби деце за слободом, аутономијом и независношћу

Породица коју напуштају деца

- Изграђивање односа са децом као одраслим члановима породице
- Превазилажење криза услед трајног одвајања деце од породице
- Успостављање равноправности у моћи и ауторитету између родитеља и њихове одрасле деце

Празно гнездо

- Преиспитивање партнерских релација после одласка деце
- Поновно регулисање блискости и дистанце у браку након одласка деце
- Прихватање нових породичних улога (бабе и деде)
- Успостављање односа са новоформираним породицама деце и прихватање нових чланова породице
- Завршно дефинисање граница према породицама своје деце и релација према унучадима

Породица која стари

- Неговање породичне солидарности према остарелим родитељима
- Припрема породице за смрт остарелих чланова

Наставник потенцира значај препознавања промена које очекују породицу, промена код њених чланова и разумевање развоја породице као основног задатка њених одговорних чланова.

Радионица 4: **Обичне породице: Функционални и дисфункционални породични обрасци**

Уводна активност: Карактеристике здраве породице

У уводу радионице наставник започиње са релативношћу критеријума функционалности продичног живота. Затим упућује полазнике у карактеристике здраве, функционалне породице, као и карактеристике дисфункционалне породице, помоћу паноа који ће направити Т6.4

I Т6.5.

Здрава породица	Дисфункционална породица
✓ Јасне границе међу генерацијама, породице према спољњој средини и међу породичним субсистемима ✓ Прихватају се разлике и знају се индивидуалне границе и улоге ✓ Комуникација је јасна, а амбиваленција и неслагање отворено се испољавају ✓ Развијена вештина договарања ✓ У односима преовладава радост и топлина, хумор је присутан ✓ Правила и ред си свима познати, стабилни али не крути ✓ Стабилна родитељска коалиција ✓ Развијени адаптивни механизми реаговања на одрастање и осамостаљивање деце, промена улога, губитке и смрт блиских особа ✓ Вредносни систем продице саображен култури и традицији	▪ Поремећене границе међу субсистемима ▪ Хаотична организација породичног живота ▪ Нејасне комуникације и одсуство вештине договарања ▪ Ниски потенцијали адаптације породице на одрастање и осамостаљивање деце ▪ Недостатак заједништва, сагласности по битним питањима, емоционална неповезаност ▪ Недостатак подршке, солидарности и сарадње, превласт негативних осећања ▪ Хаотична структура моћи, присутни савези двоје против трећег

*Активност 1***:** Све је пошло наопачке

Наставник треба да одабере 6 полазника који добијају задатак да представе породицу: отац, мајка, осмогодишња ћерка, шеснаестогодишњи син, баба и деда. Породица треба да изабере куда ће ићи на годишњи одмор. При томе добијају инструкцију да покушају да одиграју све супротно од онога како би то било у породици која има већину наведених одлика функционалности. Сви имају непомирљиво различита решења како и куда на море и сви су незадовољни. Отац подржава предлог своје мајке да она иде са унуцима на море у кућу комшинице, мајка хоће да иду њих четворо (ужа породица), син хоће сам са својим друштвом,

ћерка подржава мамин предлог, деда ћути. Када дође до кулминације неслагања, одигравање се прекида.
Остали добијају задатак да прате и покушају да издвоје дисфункционално у понашању породице.
Током дискусије, група активно учествује у изношењу уочених дисфункционалних образаца у одиграној сцени.
Породица је здрава када зна и може да се суочи са проблемом, што представља темељан елемент раста и развоја у процесу у коме се превазилазе све очекиване и неочекиване кризне и стресне животне ситуације.

• Школа за родитеље, Социо-едукативан програм за породицу, Снежана Медић, Зорица Матејић-Ђуричић, Драгица Влаовић – Васиљевић

T6

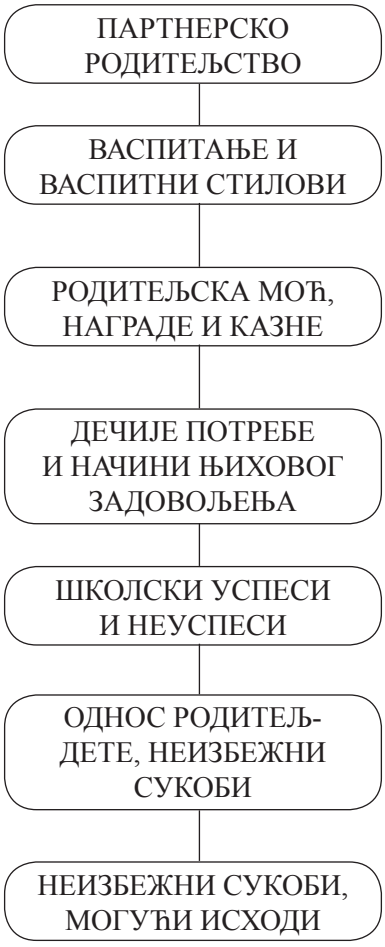
- **породица** – специфична друштвена група коју везују сродничке релације, блискост и интимност међу члановима
- **3 модела организације породичног живота:**
  ригидан тип –традиционална подела улога по годинама, полу и узрасту, патријархална расподела моћи-ауторитет мушкарца, строга и ограничена правила понашања, ограничена комуникација међу члановима;
  флексибилан тип – подела улога према способностима и интересовањима, егалитарни распоред моћи, јасна али променљива правила која узимају у обзир различитост ситуација, отворена и јасна комуникација међу члановима;
  хаотичан модел – недефинисане улоге, нејасна правила понашања, дифузна и хаотична комуникација;
- **породични циклуси –** различите фазе у развоју породице у којима постоје различити задаци
- **здрава породица** – породица која зна и може да се суочи са проблемом, што представља елемент раста и развоја

I T6.1- 5 – слика *породица као систем***,** слика *три модела организације породичног живота***,** слика *породични циклуси***,** задаци породице у различитим циклусима**,** карактеристике здраве и дисфункционалне породице

ТЕМА 7: УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА ПОРОДИЧНОГ ЖИВОТА И РОДИТЕЉСТВА

Наведена тема представља наставак претходне теме и у оквиру ње обрађују се следећи садржаји:

За реализацију ове теме препоручује се 15 часова (7,5 сати), у оквиру којих се може реализовати 7 радионица.
Следе сценарији за радионице. Неке су детаљније разрађене, а за неке наставник може сам да осмисли одговарујуће активности.

Радионица 1: **Партнерско родитељство**

Циљ: преиспитивање ставова око заједничке улоге и подељене одговорности оба родитеља у процесу подизања и васпитања деце, као и препознавање разлика између партнерских релација и релација које партнери остварују као родитељи.
Активност 1 :
Наставник започиње дискусију и увод у тему питањем: Да ли у нечему постоји сагласност оба родитеља у погледу представа и очекивања од деце?
Наставник даје објашњење појма партнерско родитељство:

1) Опште значење: подељена улога и подељена одговорност оба родитеља у васпитању деце
2) Посебно значење: повезаност партнерских (брачних) релација и релација које партнери остварују као родитељи

Позивају се учесници који имају децу да дају одговор на питања: „у чему се безусловно слажете са партнером када је реч о васпитању деце? У чему се значајно разликујете у васпитању ваше деце?“

Наставник се у интеграцији ослања на *претпоставке успешне поделе родитељских улога и одговорности.*

I T7.1.

- ✓ Експлицитни и имлицитни договор који подразумева слагање у погледу општих васпитних циљева, вредности и вредносних оријентација (усмереност ка школском и образовном постигнућу, изградњи моралних стандарда, подстицање осамостаљивања и сл.)
- ✓ Договор о стратегији реализације ових циљева, уз допуштене индивидуалне разлике
- ✓ Договор о ситуационо-практичним питањима подељене бриге о деци
- ✓ Традиционално и савремено родитељско деловање (традиционално је васпитање препуштено мајци, а отац је невидљиви ауторитарни васпитач)
- ✓ Породични односи и партнерско родитељство (подељене улоге и одговорности у васпитању деце не могу се одвојити од укупних односа у породици)

Следеће на шта наставник упућује полазнике јесте чињеница да због двоструке улоге у породичном животу, однос брачне и родитељске коалиције може бити различит:

- ➢ Добре партнерске релације/ тешкоће и неуспех у остваривању родитељских улога
- ➢ Успешно партнерско родитељство/лоше брачне релације- пример за овај однос су бракови који се одржавају „у интересу деце“
- ➢ Лоше брачне релације/ некомпетентно родитељство
- ➢ Добра и успешна брачна и родитељска коалиција
- ➢ Раскинут партнерски однос/ очуван родитељски савез
- ➢ Раскинут партнерски оснос/ раскинут родитељски савез

Радионица 2: **Васпитање и васпитни стилови**

Циљ: подстицај за нове рефлексије о васпитању, васпитним ставовима и васпитним поступцима, као и сагледавање властитих васпитних стилова.

Активност 1

Наставник позива полазнике који су родитељи да одговоре на питање: „Када сте се први пут суочили са питањем да ли добро васпитавате своје дете, у чему грешите, где успевате, а у чему заказујете?“

Полазници се позивају да дају сопствене примере како су их родитељи васпитавали, а наставник покушава да их сврста у један од три васпитна стила.

Као подстицај за даљи рад наставник може истаћи следеће:

Тајну васпитања открио је онај који је успео да помири две основне супротности- подстицати и обуздавати слободу детета.

I T7.2.

Индикатори три основна васпитна стила:

- **Ауторитарни** – увођење јаке контроле и ограничења, високо уплитање у живот детета. То су строги родитељи који избегавају да покажу емоције.
- **Либерални** – допуштање великих слобода детету, страх да свако ограничење за дете представља фрустрацију. То су благи родитељи који имају топле односе са децом.
- **Демократски** – уважавање детотових потреба, али без занемаривања властитих. Комуникација са дететом је равноправна, при чему родитељи имају свест о томе да су они зрелији и одговорнији. Родитељи су топли и благи, али одлучни и јасни у ставовима.

Радионица 3: **Родитељска моћ- награде и казне**

Циљ ове радионице је препознавање сопствене моћи (и злоупотребе моћи) у процесу задовољавања потреба деце; Процена ефикасности награде и казне у контексту унапређења квалитета односа родитељ – дете.

Активност 1: Шта награђујемо?

Полазници се позивају да на картицама кратко одговоре на питање шта се код деце може награђивати и како. Они који имају децу треба да напишу шта код своје деце награђују и како. Након прочитаних одговора, дискусија се води око следећих питања:

а) Шта све подразумевамо под наградама?
(материјална награда: новац, поклони; вербална подршка: похвале, обећања; активности: причање приче, заједничка игра, излазак, излети; исказивање љубави; симболичне награде)

б) Шта награђујемо код деце?
(понашање, поступке, особине, однос према другима)

в) Колико често награђујемо децу и да ли смо више склони кажњавању негативних поступака или награђивању позитивних поступака? -за родитеље (родитељи нерадо признају да кажњавају своју децу, али често примете да други кажњавају децу)

Активност 2: Шта кажњавамо код деце?

Полазници се поделе у две групе. Прва добија задатак да након дискусије направи листу оних облика понашања или поступака детета који по њиховом мишљењу заслужују казну. Друга група бележи облике дозвољене и недозвољене казне. Пописи се врше на одвојеним паноима. Пре разговора о продуктима групног рада, наставник даје кратак едукативни блок о награди и казни, са нагласком на:

- Награде и казне су васпитне мере усмерене ка регулацији и обликовању понашања детета награђинањем и кажњавањем
- Казна је увек усмерена уназад ка елиминисању или сузбијању непожељних облика понашања
- Награда је усмерена увек унапред ка подстицању и развијању позитивних, пожељних облика понашања

На основу систематизованих одговора са паноа, дискусија се води око следећих питања:

1. Шта кажњавамо код деце?
2. Који су најчешћи облици кажњавања?
3. Који су дозвољени,а који недозвољени облици кажњавања?

Порука: казна је увек мање моћно средство васпитања јер није усмерена ка развоју понашања, него ка сузбијању понашања.

Активност 3: Препознајмо грешке у кажњавању

Полазницима се да да прочитају неколико ситуација кажњавања деце и треба да одговоре у чему је родитељ погрешио у кажњавању.

Одговори су овде дати испод сваке стуације.

I T7.3.

„ У девет у кревет“
(неиндивидуализација казне)

Љута због закашњавања у школу, мајка је кратко пресудила да њена ћерка и син од сутра иду у девет у кревет.

„Ништа од патика“
(индиректна веза између понашања и казне)

Открившши да син пуши, мајка му саопштава: страшно си ме разачарао. Ништа од

твојих патика“.

„Или- Или“

(недоследност)

Дечак који је добио кеца из математике, каже другу: Не знам шта ће ми матори урадити. Једном су ме пребили од батина, прошли пут ништа, а сада могу да ми забране да играм кошарку.“

„Омиљене ствари“

(одмазда)

Разљућена што јој је ћерка разбила вазу, мајка бесно узима и цепа њен омиљени стрип уз повике: „Научићу ја тебе да чуваш ствари“.

„Распуст у граду“

(центрираност награде/ казне за себе)

Увређена свекрвиним пребацивањем, мајка је забранила деци да распуст проведу код баке на селу, иако зна колико тамо уживају“.

„Пас је отишао“

(предозирано кажњавање)

Незадовољна што девојчица не брине о псу, мајка одлучује да је „научи памети“ и пса поклања рођацима на селу.

У *интеграцији* наставник наводи да се ни награда ни казна не могу одвојити од укупног односа родитељ- дете. И награда и казна свој смисао и сврху добијају у контексту специфичних односа које сваки родитељ изграђујуе са својом децом. И блискост и топлина или дистанцираност и хладноћа између родитеља и деце битно одређују смисао и значење награде и казне за дете.

Радионица 4: **Дечије потребе и начини њиховог задовољења**

Циљ ове радионице је систематско упознавање са корпусом дечијих потреба, уз сагледавање специфичних механизама њиховог задовољења који нужно укључује посредовање одраслих, а то је централни део васпитног процеса.

Уводна активност: Едукативни блок

У оквиру едукативног блока, наставник треба да се усресреди на следеће:

- Шта су потребе?
- Двоструки доживљај потреба (потреба као жеља и потреба као захтев)
- Мотивациона снага потреба
- Општа подела потреба (хомеостатске потребе и развојно више потребе)
- Исказивање потреба (исказане и неисказане; свесне и несвесне)

Активност 1: Какве су потребе детета?

Од полазника се тражи да на картицама напишу одговоре на питање да ли се потребе детета разликују од потреба одраслих. Треба да образложе одговор. Задатак се ради у паровима.

Прилоком давања одговора, наставник усмерава расправу ка следећем: Деца имају исте базичне потребе као и одрасли, али за разлику од њих, она нису у стању да самостално задовољавају своје потребе. Објаснити

Активност 2: Степенице потреба

Подељени у мање групе, полазници добијају картице са основним категоријама дечјих потреба и треба да их поређају по важности.

I T7.4.

Хијерархија потреба:

- Потреба за остваривањем себе (постати оно што јесмо и што можемо)
- Потреба за знањем и разумевањем ствари
- Потреба за стицањем самопоуздања и самопоштовања
- Потреба за љубављу и припадањем
- Потреба за сигурношћу
- Физичке потребе

Током дискусије наставник усмерава полазнике да правилно распореде потребе (овде су наведене хијерархијски). Сажимајући основне резултате дискусије, наставник истиче следеће битне моменте:

- У групи базичних потреба детета налазе се и биолошке и психолошке потребе. Тиме се истиче важност задовољавања основних потреба за нормални развој детета.
- У развоју се поступно актуализује важност појединих потреба, од нижих ка вишим, при чему постоји основни услов да претходне потребе морају бити адекватно задовољене да би се појавила нова група потреба.
- С обзиром да дете не може самостално да задовољава своје потребе, одговорност за нормалан развој његових потреба је на одраслима, који треба да их препознају, разумеју и адекватно одговоре на њих.

Активност 3: Уважавање и угрожавање дечијих потреба

Суштина ове активности, коју треба разрадити, је да се за сваку потребу наведе шта се од родитеља очекује да би је задовољили, односно шта не треба да чине да је не би угрозили.

☺*Родитељи су дужни да задовоље потребе детета и одговорни у процесу оспособљавања детета да самостално задовољава своје потребе.*

Напомена: За реализацију осталих радионица биће дате основне смернице, а наставници на основу претходно, детаљно разрађених радионица, треба да осмисле адекватне активности.

Радионица 5: **Школски успеси и неуспеси**

Циљ је разумевање постигнућа детета школског узраста у контексту деловања индивидуалних, породичних и школских фактора. Циљ је и сагледавање школског успеха и неуспеха као процеса реализације посебних развојних задатака родитеља и детета у овом периоду.

Уводна активност: Едукативни блок

Наставник обрађује следећа питања:

- Основне детерминанте успешности детета школског успеха: индивидуални фактори, фактори породичне средине, фактори школског контекста
- Школски успеси и неуспеси у контексту општег психо-социјалног развоја детета у овом периоду: вишезначност критеријума школског успеха и неуспеха детета; релативност мере школског успеха;
- Постигнућа детета као (не)успех родитеља: вредносни модели породице и дечији успех; родитељска очекивања; родитељска подршка сазнајном развоју и/ или школском постигнућу детета;

Активност 2: Успех у школи

I T7.5.

Полазници треба у паровима да оцене на скали од 1 до 10 допринос сваке појединачне детерминанте успеха детета у школи:

1. Интелекталне и друге способности детета
2. Емоционална стабилност, сигурност и самопоуздање

3. Марљивост и развијене радне навике
4. Добра припремљеност за школу
5. Развијене социјалне релације детета са вршњацима
6. Социјалне способности, навике и вештине
7. Захтеви и очекивања родитеља
8. Образовни статус родитеља
9. Родитељска помоћ и подршка детету
10. Добра породична клима

Следи дискусија.

На основу претходних активности и по потреби додатних, наставник у интеграцији закључује:

- ✓ Школски успех детета је само један део успешности детета на које у значајном делу утичу васпитни ставови и поступци родитеља
- ✓ Општа подршка детету у смислу јачања његовог самопоуздања и самопоштовања једнако је важна као и непосредна помоћ у школском раду
- ✓ Подршка детету у ситуацијама неуспеха једина је и права помоћ на путу превазилажења тешкоћа и проблема у процесу школовања.

Радионица 6: **Однос родитељ- дете: неизбежни сукоби**

Циљ је разумевање сукоба као важног и нужног аспекта односа родитељ-дете уз подстицај за препознавање начина решавања сукоба као покретача будућих односа;сагледавање и преиспитивање властитих стратегија решавања конфликата у контексту упознавања са могућим исходима(последицама).

Уводна активност: Едукативни блок

Да би се радионица адекватно реализовала неопходно је да се започне разговором о томе: Шта је конфликт, када почињу сукоби између родитеља и деце, да ли су нужни и сл.

Активност 1: Лично искуство

Са полазницима се води разговор о њиховим сукобима са својим родитељима. Наставник води разговор ка проналажењу најчешћих, типичних подручја у којима се јављају сукоби између родитеља и деце.

Активност 2: Моје и твоје потребе

Позивају се два члана групе да након краћег договаеања одиграју уобичајену, свима блиску сцену сукоба родитељ-дете око одевања и исход решења.

Питања за дискусију: Зашто је дошло до сукоба? Које су то угрожене потребе довеле до сукоба? Каква су се осећања јавила пре сукоба, током сукоба и након њега? Да ли је приказано решење функционално? Да ли постоји неки други могући исход?

Радионица 7: **Неизбежни сукоби- могући исходи**

Циљ ове радионице је разумевање различитих могућих исхода сукоба и њиховог утицаја на целокупан однос родитељ – дете

Током ове радионице треба реализовати активности на основу којих ће се демонстрирати следећи исходи и њихове последице на однос родитељ- дете.Наставник треба да направи пано:

Исходи сукоба родитељ - дете

I T7.6.

Неизбежни сукоби: родитељ победник

У односу према детету овакви родитељи примењују своја права, ауторите и моћ, верују у забране, намећу ограничења, очекују покорност, служе се казнама;

Код сукоба са дететом: родитељ одлучује о решењу, решење саопштава детету, убеђује дете да прихвати решење, ако га не убеди користи моћ, контролише извршење=родитељ побеђује;

Последице по дете:слаба мотивација за извршење одлуке, осећај гнева, спутава се самодисциплина и одговорност, послушност, конформизам као позитивно понашање;

Неизбежни сукоби: побеђени родитељ

У односу према детету овакви родитељи дају деци много слободе, не постављају ограничења, не примењују мере ауторитета, сматрају да је штетно фрустрирати дете у његовим потребама;

Код сукоба са дететом дете има решење, саопштава га родитељу, убеђује родитеља, примењује моћ и манипулацију=дете побеђује;

Последице по дете: уче како да манипулишу родитељима, родитељима усађују осећај кривице, егоистична деца, проблем у сусрету са ауторитетним институцијама и групама, несигурност у родитељску љубав, инвентивна деца уз високу цену;

Неизбежни сукоби: благ али одлучан родитељ

У односу према детету: благ, али одлучан у захтевима; поштује потребе дететане занемарујући сопствене; изграђује заједничка правила; уместо обликовања детета обликује однос; ауторитет моћи замењује ауторитетом вредности;

Код сукоба са дететом: родитељ и дете учествују у проналажењу решења прихватљивог за обоје, сарадња открива прави проблем који је у основи сукоба па се налази адекватно решење, решење предлаже један или обоје, бира се решење прихватљиво за обоје;

Последице по дете: постоји велика мотивација да се изврши решење, дете разуме да је решење и његово решење, развија се осећај одговорности за преузето решење, поверење у дете рађа поуздану особу, развија се позитивно осећање јер нико није повређен,продубљује се квалитет односа.

- Школа за родитеље, Социо-едукативан програм за породицу, Снежана Медић, Зорица Матејић-Ђуричић, Драгица Влаовић – Васиљевић

T7

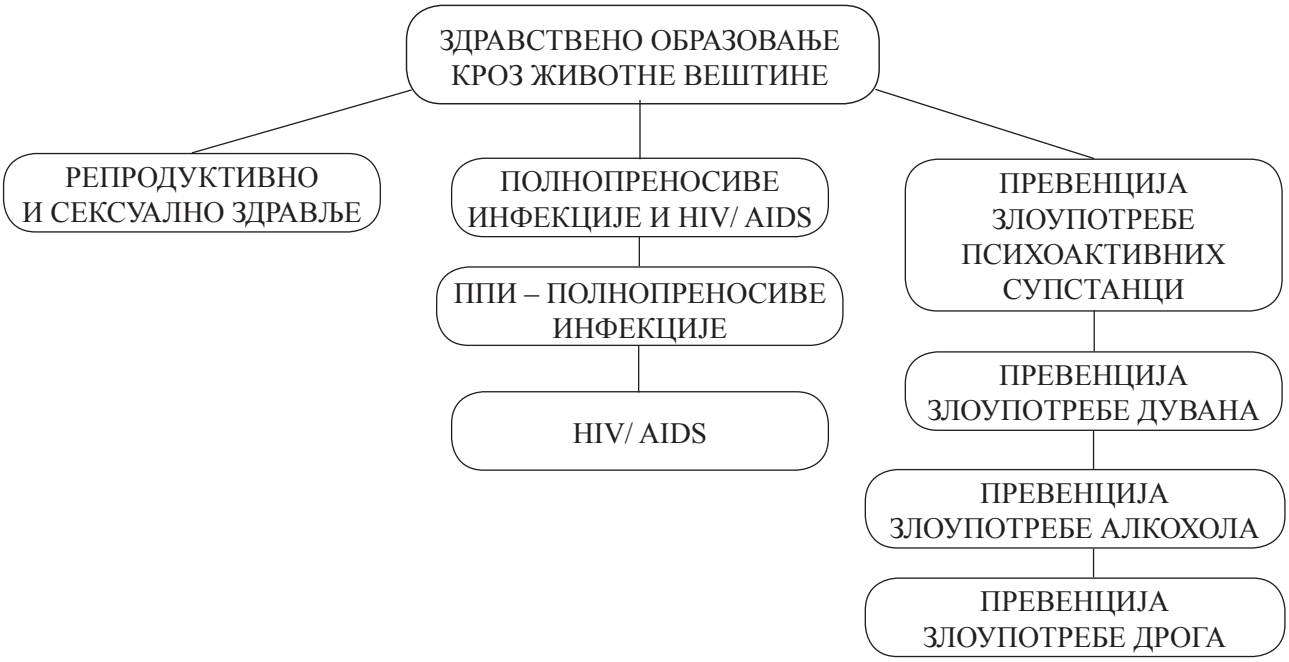
- **васпитни стилови**: ауторитарни, либерални и демократски
- **дечије потребе** (хијерархија потреба)
- **исходи сукоба родитељ – дете:** родитељ победник, побеђени родитељ и благ, али одлучан родитељ

I T7.1- 6 – претпоставке успешне поделе родитељских улога и одговорности, индикатори три основна васпитна стила, препознајмо грешке у кажњавању, хијерархија потреба, успех у школи, исходи сукоба родитељ – дете

ТЕМА 8: ЗДРАВСТВЕНО ОБРАЗОВАЊЕ КРОЗ ЖИВОТНЕ ВЕШТИНЕ

Тема обједињује три групе садржаја: 1) *Репродуктивно и сексуално здравље; 2) Полнопреносиве инфекције ППИ и ХИВ/АИДС; 3) Превенција злоупотребе психоактивних супстанци;*
Садржаји у оквиру ове теме обезбеђују да полазници буду способни да препознају ризична понашања, као и да предузму различите мере превенције, како би заштитили своје здравље и здравље дугих.
С обзиром на то да је већина полазника, у односу на узрасне карактеристике популације, сексуално активна, а да је сексуално понашање, па самим тим и здравље табу тема у већини породици, овде се њој придаје посебан значај. Управо је ово и препорука за почетак обраде назначене теме. Превенција злоупотребе психоактивних супстанци, такође, има значајно место у програму, с обзиром на константан пораст броја особа које конзумирају неку од ових супстанци.

За обраду ове теме препоручује се 12 часова. Препоручује се да се тема реализује у три блока, како је и наведено.
Имајући у виду да је реч о теми која захтева знања из области здравства, препоручује се ангажовање лекара и сарадња са здравственим институцијама за оне садржаје за које наставник сматра да му је потребна подршка.
Основни приручник за реализацију ове теме је: Васпитање за здравље кроз животне вештине, издавач: Министарство просвете и спорта;

Репродуктивно и сексуално здравље
У оквиру ове области, акценат је на Ризичном сексуалном односу и Ризичним понашањима. Наставник, кроз адекватно осмишљене радионице, са полазницима дискутује о понашањима која су ризична у сексуалном односу за добијање различитих полнопреносивих инфекција и нежељену трудноћу. Циљ је разликовање ризичних, мањеризичних и, условно речено, неризичних понашања.
Полазници треба да разумеју важност одупирања притисцима других особа који их воде ка ризичним понашањима

Картице садрже описе различитих понашања и полазници кроз вођену дискусију процењују степен ризичности тих понашања

I T8.1.

Старији и искусан партнер – често се ставља у категорију „без ризика“, занемарујући чињеницу да искуство старијег партнера подразумева да је он претходно имао односе са већим бројем партнера и да тиме спада у групу ризичну за преношење инфекција.

Полни однос са партнером који до тада није имао полне односе- у овом случају је ризик за преношење полнопреносивих инфекција минималан, али постоји ризик од трудноће.

Честе промене партнера и склоност да се сексуални односи остварују са непознатим особама- с обзиром на чињеницу да вероватноћа добијања ППИ расте са повећањем броја сексуалних партнера, а посебно са непознатим партнерима, овде је ризик јако велик. Овакво понашање указује и на емотивну незрелост особе.

Полни однос са наркоманом- истраживања су показала да се наркомани често неодговорно понашају и да способност расуђивања опада због употребе дрога, као и да неке дроге доводе до повећања сексуалне жеље и истовремено слабљења одговорности. Због свега наведеног, ризик је јако висок.

Претходно знање о контрацепцији и однос према контрацепцији-важно је нагласити да су жене подложније поремећајима репродуктивног здравља и да се од њих очекује да предузму мере заштите и одговорност за употребу контрацепције. Додатна отежавајућа околност постоји код жена са традиционалним културним обрасцем, који им не дозвољава право на избор и које с често због очувања везе повинују жељама и одлукама мушкарца.

Стил живота- стил живота не мора непосредно имати везе са добијањем ППИ. Неосмишљено коришћење слободног времена, полни односи под утицајем алкохола и дроге, полни односи на журкама и слично повећавају ризик од добијања ППИ и нежељене трудноће.

Здравствено-хигијенске навике-веома је важно детаљно дискутовати о овој картици. Прва мера превенције су управи здравствено- хигијенске навике. У оквиру овога треба дискутовати о важности редовних гинеколшких контрола и одласку код лекара чим се појаве тегобе; коришћењу личног хигијенског прибора; коришћењу јавних тоалета;

Полно преносиве инфекције ППИ и ХИВ/ АИДС

У оквиру ове области, предвиђене су активности којима полазник треба да савлада основне активности о ППИ и ХИВ-у и АИДС-у, као и да препозна понашања која стављају појединце у ризик за добијање ХИВ-а и ППИ-а. Током реализације радионице треба сензибилисати полазнике за недискриминаторни однос према особма које живе са ХИВ/ АИДС-ом.

У оквиру ове теме, као пример радионице представљена је радионица управо из ове области.

Превенција злоупотребе психоактивних супстанци

У оквиру ове области планирано је да се обради по једна радионица на тему пушења, превенције злоупотребе алкохола и злоупотребе дрога, с тим да више пажње треба посветити превенцији злоупотребе алкохола и дрога.

Превенција злоупотребе дувана

У оквиру реализације садржаја који се односи на превенцију злоупотребе дувана, полазници треба да разумеју последице како активног, тако и пасивног пушења.

I T8.2. Кључне ствари које треба знати након реализације радионице

- Пасивно пушење је удисање две врсте дима. Главни дим је дим који пушачи удишу и издишу а споредни је дим који долази са цигаре која сагорева и чини 85% дима у просторији у којој се пуши.
- Жене непушачи, удате за мушкарце пушаче, имају 40% већу шансу да оболе од рака плућа од жена удатих за непушаче.
- Пасивно пушење повећава ризик од настанка рака плућа између 20% и 30, а срчаних обољења за 23%.
- Ефекти пасивног пушења који се могу одмах приметити: кашаљ, главобоља, иритираност ока, запаљено грло, кијање, мучнина, аритмија
- Дуготрајни ефекти пасивног пушења: погоршање проблема дисајних путева, алергије, астма, повећан ризик настанка болести срца.
- Деца пушача имају већу шансу да оболе од бронхитиса и запаљења плућа, нарочито током прве године живота
- Смањивање количине дуванског дима на радним и јавним местима благотворно утиче на здравље и пушача и непушача.
- Страствени пушачи имају 24% већу шансу да умру од рака плућа у односу на непушаче.
- Престанком пушења организам се врло брзо опорави: већ после 20 минута вредност пулса се враћа на нормалу; после 48 сати чула мириса и укуса се изоштравају; за око 3 месеца побољша се циркулација крви и плућна функција се повећа 30%, после 5 година проценат смртности пада до процента који се бележи код непушача, а смртност од рака плућа опада.

Превенција злоупотребе алкохола

Реализације радионице на ову тему треба да допринесе бољем разумевању проблема алкохолизма. По узору на модел радионице који је дат на тему ХИВ/ АИДС-а, може се урадити и радионица на тему алкохолизма, дакле кроз истине и заблуде о алкохолизму, које ће подстаћи дискусију са полазницима.

Као пример, могу се узети следеће истине и заблуде о алкохолу:

- Са алкохолом је увек боља забава
- Лекари препоручују по једну чашу алкохолног пића на дан
- Здраво је пити пиво
- Црно вино побољшава циркулацију
- Мање од три чаше алкохолног пића не угрожавају безбедност вожње
- Умерено пиће није штетно у трудноћи
- Акохолизам повећава ризик од других болести
- ...

Треба обратити пажњу на садржај Алкохол и породица, који има за циљ да полазници препознају манифестације употребе алкохола у породици и последице

Питања за дискусију:

- За кога се у породици може рећи да је алкохоличар?
- Како се може помоћи члану породице који има проблема са алкохолом?
- Да ли постоји ризик да, ако у породици неко пије, и остали чланови породице постану алкохоличари?
- Који се проблеми јављају у породици у којој постоји алкохоличар и шта се може предузети?
- Да ли треба прикривати алкохолизам у породици?

Превенција злоупотребе дрога

Као што је препоручено у реализацији садржаја везаног за превенцију злоупотребе алкохола, и превенција злоупотребе дроге се може обрадити кроз дискусију о истинама и заблудама везаним за коришћење дрога.

I Т8.3.

Истине о коришћењу дрога:

- Кокаин – јака психичка зависност, слаба физичка зависност
- Кокаин доводи до озбиљних психичких поремећаја
- Свака дрога је опасна без обзира на порекло
- Марихуана - смањење памћења и психичка зависност
- Екстази - психичку зависност и психијатријске сметње
- Седативи брзо стварају психичку и физичку зависност
- Кобинација седатива са другим дрогама је јако опасна

Заблуде о коришћењу дрога:

- Кокаин је добар за мршављење
- Кокаин повећава сексуалну моћ
- Опасно је само интравенско узимање хероина
- Узимање хероина се може користити у лечењу
- Марихуана не изазива зависност
- Марихуана је мање опасна од дувана
- Марихуана подстиче добро расположење
- Екстази повећава сексуално уживање
- Седативи ретко изазивају зависност
- Седативи нису опасни јер се купују у апотекама
- Стероиди дају снагу
- Стероиде користе успешни спортисти

Сценарио следеће радионице треба да буде модел за креирање радионица.

Радионица : **Шта су ХИВ, АИДС и ППИ – истине и заблуде**

Циљ:

- Научити основне чињенице о ХИВ-у, АИДС-у и ППИ
- Разумети како се ХИВ и ППИ преносе, манифестују и дијагностикују
- Критички анализирати митове и заблуде о ХИВ-у/АИДС-у и ППИ

Активност 1: Истине и заблуде и ХИВ/ АИДС и ППИ

Полазници се поделе у парове. Сваки пар добија картице са истинама и заблудама. У паровима, полазници треба да проанализирају добијене картице и да означе за сваку да ли је по њиховом мишљењу реч о истини или заблуди.

I Т8.4. - картице са истинама и заблудама

Активност 2: Истине и заблуде и ХИВ/ АИДС и ППИ

Наставник позива парове да, свако за једну тврдњу, па тако редом док се не прочитају све, каже да ли је истинита или је заблуда. Свака тврдња се продискутује.

Активност 3: Резимирање наставника (5 минута)

Наставник на крају резимира картице са исказима и истиче најважније чињенице.

Напомена: на 18 картица су написане заблуде, а на 32 истине о ХИВ инфекцији и ППИ.

Картице са заблудама: 4,6,10,12,14,16,18,20,23,25,29,31,33,36,40,44,46,49.

Картице су уједно и теоријски оквир за реализацију теме о ХИВ/АИДС-у.

- **ризичан сексуални однос**- сексуални однос без заштите који може довести до инфекција, болести или нежељене трудноће
- **полно преносиве инфекције** – инфекције које се преносе сексуалним контактом
- **ХИВ**- вирус хумане имунодефицијенције
- **АИДС** – тешка, смртоносна болест коју изазивавирус ХИВ-а
- **период прозора** – период у коме постоји инфекција, када је инфицирана особа способна да пренесе вирус другој особи, а уобичајеним тестирањем се не може још увек открити инфицираност
- **асимптоматски период** – период који траје од почетка инфекције док се не појаве први симптоми болести
- **минимална инфективна доза** – најмања количина вируса која је потребна да би се нека инфекција пренела
- **пасивно пушење** – удисање загађеног ваздуха око непушача, било да је загађен цигаретом, лулом или димом који пушач издише
- **алкохоличар** – особа која је немоћна да престане са пићем и која је зависна од алкохола
- **дрога** – материја која уношењем у организам мења психичку структуру и утиче на расположење, мишљење, осећаје и понашање
- **зависност** – осећање принуде да се узме дрога, отежана контрола над узимањем дроге
- **апстиненцијални синдром (криза)** – скуп психичких и физичких тегоба које се јављају по престанку узимања дроге

- Приручник *Васпитање за здравље кроз животне вештине*, Министарство просвете и спорта

Т8

I Т8.1- 4 – картице понашања за процену степена ризичности, последице пушења, истине и заблуде о коришћењу дроге, истине и заблуде о ХИВ/АИДС-у

Пројекат финансира
Европска унија

Република Србија
Министарство
просвете и науке

друга шанса

Развој система функционалног основног
образовања одраслих у Србији
од 2011. до 2013. године

Одговорно живљење у грађанском друштву

КАКО ЕФИКАСНО ПРЕДАВАТИ И УЧИТИ ОДГОВОРНО ЖИВЉЕЊЕ У ГРАЂАНСКОМ ДРУШТВУ У ФУНКЦИОНАЛНОМ ОСНОВНОМ ОБРАЗОВАЊУ ОДРАСЛИХ

- водич за наставнике и полазнике -

ДРУГИ И ТРЕЋИ ЦИКЛУС